

Herman Melville

SHKRUESI BARTLEBY

(Një ngjarje në Wall-Street)

New York 1853

Tanimë unë nuk jam i ri. Për hir të profesionit tim më ka takuar gjatë këtyre tridhjetë vjetëve të fundit të njihem me një kategori njerëzish interesante dhe mjaft origjinalë, mbi të cilët, me sa di unë, nuk është shkruar ende. Kam ndër mend shkruesit, kopjuesit e dokumentave gjyqësore.

Kam njohur një mori syresh, qoftë në punë, qoftë në jetën e tyre private dhe, po të doja, mund t'ju kallzoja më tepër se një histori, që do t'i bënte burrat shpirtmirë të buzëqeshnin, kurse gratë e ndjeshme të nxirrnin iot.

Mirëpo unë do të le mënjani biografinë e tërë shkruesve vetëm për disa faqe nga jeta e Bartlbisë, shkruesit më të çuditshëm që kam parë e dëgjuar në tërë jetën time. Po të ishte fjala për të tjerët, mund të jepja jetëshkrimin e tyre të plotë, por me Bartlbinë ndryshon puna. Biografinë e plotë të këtij njeriu nuk ke me se ta ngjizësh. Kjo është një humbje e madhe për letërsinë. Bartlbia ishte ndër ata njerëz, për të cilët nuk mund të përcaktosh asgjë me saktësi, veçse kur ke ndonjë burim dokumentar, por të tillë, në rastin tonë, pothuaj mungojnë.

Për Bartlbinë unë di vetëm ato që, për habinë time të pakufi, kam parë me sytë e mi, po të mos vëmë në hesap një lajm të paverifikuar, për të cilin do të flasim kur të jetë koha.

Ndoshta, përpara se ta njoh lexuesin me Bartlbinë, ashtu siç e pashë atë për herë të parë, duhet të them pak fjalë përmbi veten, përmbi nëpunësit e mi, gjyshin tim, zyrën dhe krejt ambientin që më rrethonte mua: pa një përshkrim të tillë, personazhi kryesor i tregimit tim do të dilte i pakuptueshëm.

Kështu, unë jam njeri, i cili, që në të ri të tij, ka qenë i bindur fort se rruga më e mirë në jetë është rruga më e lehtë. Është pikërisht për këtë që, megjithëse përfaqësuesit e xhinsit tim qenë bërë proverbialë si njerëz energjikë dhe nervoz e ndonjëherë madje të paekuilibruar, unë vetë çmoj para së gjithash qetësinë time shpirtërore, unë jam një nga ata juristët modestë, të painfektuar nga ambicja, të cilët nuk dalin asnjëherë në gjyq, nuk ndjekin pas duartrokitjet, por në qetësinë e freskët të zyrave solide marrin përsipër çështje solide të pasanikëve, përpilojnë akte posedimi, akte shitblerjeje dhe hipoteke.

Të gjithë sa më njohin më mbajnë për njeriun më të sigurtë. I ndjeri Xhon Xheikob Astor, person për të cilin ishin të huaja trillet poetike, deklaroi një herë me vendosmëri se merita ime e madhe e parë është të qenët e kujdesshëm dhe e dyta metodiciteti. E them këtë jo nga sqima, por vetëm për të vënë në dukje që i ndjeri Xhon Xheikob Astor ka përdorur gjithashtu shërbimet e mia. E pohoj se ma ka ënda ta përsëris këtë emër, në të ka diçka të përkryer, të rrumbullakët, që të kujton tingullin e monedhave të arta. Shtoj me dëshirë se mendimi i mirë për mua i të ndjerit Xhon Xheikob Astorit ma ledhaton sedrën së tepërmi.

Pak kohë përpara se të niste kjo histori, rrezja e veprimtarisë sime u zgjerua mjaft. Unë isha emëruar në një post të vjetër dhe fisnik, sot të suprimuar, në shtetin e Nju-Jorkut, në postin e anëtarit të gjyqit të paqit, që nuk të ngarkonte shumë, por që të sillte, ama, të ardhura të kënaqshme.

Unë zemërohem rrallë e aq më rrallë i lëshoj fre revoltimit të rrezikshëm ndaj çdo të keqeje apo paligjëshmërie, por këtu i lejoj vetes një farë ashpërsie dhe them hapur se një suprimim të tillë kaq të papritur të postit të anëtarit të gjyqit të paqit nga ana e kushtetutës së re e quaj, ta marrë dreqi, një masë të parakohshme, sepse unë që pata llogaritur ta marr përjetë këtë të ardhme, e mora shumë-shumë disa vjet.

Zyra ime ndodhej në Uoll-Strit, në shtëpinë numër X. Nga njëra anë dritarja e saj shikonte në një pus të bardhë e të gjerë, me çati të xhamtë, që e priste ndërtesën nga kreu në fund.

Mund të thuash se pamja që të ofronte kjo dritare ishte si e mërzitshme; një piktor — peizazhist do të thoshte se në të ka «pak jetë». Por kjo kompensohej me pamjen e dritares së anës tjetër të zyrës sime. Këtu, përpara dritares, pa u penguar nga asgjë, shpalosej pamja e një muri të lartë tulle të nxirë nga koha, që s’e kishte parë kurrë dielli; për të admiruar bukuritë e tij nuk kishte nevojë madje as për tejqyrë, ngaqë ai ishte ngritur dhjetë fut larg dritares sime. Dhe, meqenëse të gjitha ndërtesat rreth e rrotull ishin të larta dhe zyra ime gjendej në katin e dytë, hapësira midis këtij muri dhe ndërtesës sonë të kujtonte një boshllëk të madh katror shkalle.

Pa ardhur ende Bartlbia, tek unë shërbenin dy shkrues dhe një korier që premtonte shumë: Misroku, Pinca dhe Kulaçi me Imbir (bimë tropikale, rrënjët e së cilës përdoren si erëza). Mund të më kundërshtojnë e të thonë se të tillë emra nuk gjen në asnjë fjalor. Por këta as që qenë emra, por nofka, që ata ja kishin vënë vetë shoku- shokut, duke dashur, siç u dukej atyre, të jepnin me këtë pamjen e jashtme apo karakterin e secilit. Misroku ishte një anglez rondokop, i ngjallur, afërsisht i një moshe me mua, pra rreth të gjashtëdhjetave. Mëngjezeve fytyra e tij të kënaqte syrin, në mund të them, me atë të kuqtë e saj të shëndetshëm; ndërsa pas mesditës — në këtë kohë ai hante drekë — ajo flakëronte si prushi i zjarrit në krishtlindje, dhe vazhdonte të flakëronte, megjithëse përherë e më dobët, gjer në orën gjashtë, pas së cilës unë nuk e shihja më të zotin e kësaj fytyre, e cila, pasi arrinte zenitin së bashku me diellin, sikur perëndonte po bashkë me të dhe të nesërmen përsëri lindte, ngrihej lart dhe perëndonte me tërë lavdinë e saj të përhershme. Më ka rastisur të vërej në jetë shumë përkime të çuditshme dhe ndër to, jo ndër të fundit, ishte edhe ajo që, bash nga minuta kur fizionomia e kuqe dhe e shkëlqyeshme e Misrokut fillonte të rrezatonte më ndritshëm e më nxehtë, pikërisht atëhere fillonte të binte edhe vlera e tij si punonjës. Jo se ai niste të rrinte kot, apo t’i shmangej punës. Përkundrazi, atëhere ai shfaqte një zell të tepruar. Atë e pushtonte një etje e çuditshme për veprim, punonte si ndër ethe, me

rrëmujë, pa kujdes. Ngjyente pendën në mellan pa parë se ç'bënte. Të gjitha damkat që linte ai mbi letrat e mia ishin bërë pasdite. Pasdreke ai jo vetëm harronte dhe damkoste letrat, por shkonte edhe më tej: bënte zhurmë. E fytyra e tij në këto ditë digjej edhe më me forcë se zakonisht, sikur përsipër antracitit të kishin hedhur edhe qymyr të Kenelit. Lëvizte me zhurmë tryezën e tij, derdhte rërën; merrte të mprehte pendët dhe, i nevrikosur, i prishte dhe pastaj i flakte poshtë, ngrihej dhe, i përkulur mbi tryezë, rrëmonte dhe përziente letrat mbarë e prapë, gjë që nuk i kishte fare hije për moshën që kishte. Mirëpo, meqenëse paradite punonte shpejt dhe pa ngritur kokën, duke arritur kështu të dorëzonte shumë punë të bërë përmrekulli, unë bëja një sy qorr dhe një vesh shurdh ndaj këtyre tekave të tij, sado që hera-herës i bëja ndonjë qërtim. Por këtë e bëja, ç'është e vërteta, me ton mjaft të butë, sepse ai në gjysmën e parë të ditës ishte i sjellshëm, i butë dhe i devotshëm, dhe vetëm në gjysmën tjetër bëhej i pamatur në fjalë dhe gojëprishur. Përderisa unë e çmoja shumë punën e tij të paradites, nuk më pëlqente ta humbisja, nga ana tjetër sjellja e tij e furishme pasdite nuk më pëlqente fare; por si njeri paqësor nuk desha që ta zemëroja me vërejtjet e mia, prandaj një të shtunë (të shtunave ai bëhej më keq se çdo ditë) ja hodha fjalën me shumë takt se njeriu, demek, sa vjen e plaket dhe nuk do të ishte keq ta shkurtonte ditën e punës, me fjalë të tjera, desha t'i thosha se ai këtej e tutje mund të mos kthehej në punë pas buke, por lë shkonte në shtëpi dhe të çlodhej gjer në çajin e darkës.

Por jo: ai nuk dëshironte të hiqte dorë nga puna e pasdites. Fytyra i mori një të kuq të zjarrtë dhe, duke tundur vizoren e gjatë, ai nisi me një ton patetik të më bindte mua që nga cepi tjetër i dhomës se, në qoftë se mëngjezeve shërbimet e tij ishin të nevojshme, pasditeve ato qenë të domosdoshme.

— Marr guximin t'ju them, sër, — më deklaroi Misroku me këtë rast, — se e konsideroj veten dorën tuaj të djathtë. Paradite unë vetëm sa mbledh dhe rreshtoj trupat e mia, ndërsa pasdite vihem në krye të tyre dhe mësyj me trimëri armikun, ja kështu, — dhe goditi vrullshëm me vizore.

— Po damkat, Misrok, — ja kujtoj unë me të butë.

— Po, e drejtë, por marr guximin t'ju them, sër, vështroni thinjat e mia. Po plakem. Mos vallë dy-tri damka në një ditë të nxehtë nuk u falen këtyre thinjave? Pleqëria nderohet pa pyetur madje as për damkat. Marr guximin t'ju them, sër, se të dy ne po plakemi.

Ishte e vështirë t'u qëndroje këtyre argumentave. Sidoqoftë, unë e kuptova se me të mirë ai s'ikte. Atëhere vendosa ta le, por përpiqesha që dokumentat e mia më të rëndësishme të mos i binin në dorë pasditeve.

Klerku tjetër, Pinca, ishte një i ri njëzet e pesë vjeç, me një pamje pirati, fytyrëverdhe e me mjekër. Kam menduar gjithmonë se ai ishte nën ndikimin e dy frymëve të liga: ambicja shfaqej me një farë përbuzjeje ndaj detyrave të shkruesit të thjeshtë dhe me orvatjet për t'u marrë me çështje ngushtësisht profesionale, si

për shembull, përpilimi i akteve gjyqësore. Indigestioni i stomakut shfaqej kohë më kohë me nervozizmin që e detyronte të kërcëllinte me potere dhëmbët sa herë bënte ndonjë gabim në të shkruar, por kryesisht ai bënte ferk në atë, që asnjëherë nuk ishte i kënaqur me lartësinë e tryezës së tij të punës. Megjithë mendjepjellorinë e tij, Pinca nuk mundi kurrësi ta ujdite pas qejfit këtë tryezë. Vinte nën këmbët e saj copa drurësh, kartona, madje provoi edhe një letër thithëse të palosur, por asgjë s'e kënaqte. Kur, për të mos ju lodhur shpina, ai ngrinte kapakun e tryezës me një kënd gjer afër mjekrës, në atë mënyrë sa dukej sikur për tryezë atij po i shërbente çatia e pjerrët e një shtëpie holandeze, atëhere ai qahej se nuk po i qarkullonte gjaku në supe dhe ndër krahë; kur e ulte tryezën gjer në nivelin e belit dhe shkruante i palosur më dysh, i këputej shpina. Me një fjalë, Pinca nuk dinte as vetë se ç'kërkonte. Në qoftë se i duhej me të vërtetë gjësendi, kjo ishte të hiqte dorë fare nga tryeza e shkrimit. Një shenjë tjetër e ambicjes së tij të sëmurë ishin edhe vizitorët e dyshimtë me redingota të vjetëruara, që ai i pranonte me qejf dhe i quante klientët e tij.

Për më tepër unë kisha dijeni se ai jo vetëm që merrej herë-herë me kombinacione të vockëla politike, por kryente dhe ndonjë punë të vogël në gjyqe, apo shihej tek dyert e Mauzoleumit(burgu penal i hetimit në Nju-Jork).

Megjithatë, unë kam të gjitha arësyet të mendoj se njeri nga tipat që vinte për të në zyrën time dhe të cilin ai e quante me pompozitet klient, nuk ishte veçse një kreditor, ndërsa dokumenti juridik që solli ai, një llogari e zakonshme. Por megjithë këto të meta, që më zemëronin shpesh, Pinca, ashtu si dhe bashkatdhetari i tij Misroku, më sillte shumë dobi: ai shkruante shpejt dhe me një shkrim të përpiktë e, kur vinte të dorëzonte materialin, mbahej rëndë dhe jo pa fisnikëri. Pastaj ai vishej përherë siç i ka hije një xhentëlmeni dhe kjo, tërthorazi, ndihmonte në emrin e mirë të zyrës sime. Sa për Misrokun, po të mos i mbaja unë sytë hapur, ai mund të dëmtonte seriozisht famën time. Veshja e tij kishte marrë llustër dhe mbante erë pijetore. Verës pantallonat i rrinin si thes. Redingota nuk vlente gjëkundi dhe kapelen të vinte ndot t'ja prekje. Por për kapelen nuk çaja kokën, përderisa ai, qoftë nga mirësjellja, qoftë nga vendi modest që zinte, e hiqte nga koka sapo hynte në dhomë. Tjetër punë redingota; vazhdimisht e sillja fjalën për redingotat, por pa dobi.

Mbase ngatërohej puna e atij nuk ja mbante xhepi që të kapardisej edhe me atë fytyrë të shkëlqyer, edhe me redingotë të re. Sipas vërejtjes së hollë të Pincës, Misroku i harxhonte paratë për bojra të kuqe. Një dimër i dhurova Misrokut një redingotë gri fare të mirë nga dollapi im, me pambuk përbrenda dhe me mbërthecka që nga gjunjët gjer në grykë.

Shpresoja se Misroku do ta çmonte këtë kujdes dhe do ta zbuste pak atë sjelljen e tij të rëndë pasdrekeve. Por jo. Madje më thotë mendja se kjo redingotë e butë dhe e ngrohtë ushtroi në të një ndikim të kobshëm, ashtu sikundër ndodh kur kalin e ushqen veç me tërshërë.

Po, po, bash ashtu siç thonë se kalin huqali tërshëra e tërbon më keq, ashtu dhe Misroku filloi të tërbohej nga redingota e re. Ai u bë më gojështurur. Ai ishte ndër ata njerëz që asgjë s'u bën dobi.

Ndërsa për veset e fshehta të Misrokut unë kisha formuar prej kohësh mendimin tim, për Pincën isha i bindur top se, megjithë veset që kishte, të paktën ishte njeri që nuk pinte.

Por, siç duket, natyra vetë kishte marrë përsipër rolin e vezëshitësit dhe e kishte pajisur atë, që nga lindja, kaq bujarisht me një karakter zemërak, saqë nuk i duhej më asnjë pije tjetër. Kur më kujtohet se qysh Pinca hidhej befas nga vendi dhe, pasi përkulej mbi tryezën e tij, hapte krahët, e kapte atë dhe niste me zhurmë të sillej me tryezën ndër krahë rrotull zyrës, sikur kjo tryezë të qe mishërimi i lig i asaj krijese që i kishte vënë vetes qëllim të kundërshtonte atë në çdo gjë, për mua bëhet e qartë se Pinca nuk kishte nevojë për asnjë lloj pije nxehëse.

Për fatin tim të mirë, zemërata dhe nervozizmi i Pincës shfaqeshin kryesisht paradite, teksa pjesën tjetër të ditës ai sillej pak a shumë urtë. Kështu që, meqenëse Misroku fillonte e kurdisej pasditeve, nuk më duhej t'i duroja numrat e tyre përnjëherësh. Ata zinin vendin e njëri-tjetrit si dy roje. Kur i hipte Pincës, Misroku nuk ndihej, e anasjelltas. Dhe ky cikël më kënaqte mjaft.

Vartësi im i tretë, Kulaçi me Imbir, ishte një djalë dymbëdhjetëvjeçar. I ati, karrocier mallrash, përkëdhelte shpresën ambicioze, që në të gjallë të tij të shihte të birin jo në pupe të karrocës, por në kolltukun e gjyqtarit. Për këtë arsye ai e pat sjellë tek unë të mësonte drejtësi dhe krahas kësaj të bënte edhe punën e korierit dhe të fshinte zyrën për një dollar në javë. Djali kishte edhe tryezën e tij në zyrë, por që e përdorte rrallë. Po të kontrolloje sirtarët e kësaj tryeze, do të gjeje një sasi të madhe lëvozhga arrash. Me të vërtetë, për këtë çunak e tërë shkenca e madhe e drejtësisë sikur përmbledhej në të thyerit e arrave.

Një nga detyrat më të rëndësishme të Kulaçit me Imbir, të cilën ai e kryente posaçërisht me zell, ishte t'u sillte Misrokut dhe Pincës mollë dhe ushqime të tjera. Kopjimi i dokumentave gjyqësore ishte një punë kapitëse, dhe të dy shkruesve të mi u pëlqente të njomnin gurmazin me ato mollët mishtake dimërore, që shiteshin me shumicë në qoshkat afër doganës dhe postës. Shpesh ata e dërgonin djalin për kuleçët — të vegjël, të sheshtë, të rrumbullakët dhe që të digjinin gjuhën — nga të cilët rridhte edhe nofka e tij. Kur ndonjë mëngjez qëllonte të ishte i lirë, Misroku i gëlltiste këta kuleçë me dyzina — për këta ata shiten nga gjashtë ose tetë copë bashkë për cent — dhe kërcitja e pendës së tij shkrihej me kërcëllitjen shijeplotë të kuleçëve nëpër dhëmbë.

Nga tërë gafat që Misroku i lejonte vetes gjatë etheve të pasdrekes, veçanërisht njëra më ka mbetur në mendje, kur njëherë, si mori frymë, pështyu qullin e kulaçit me imbir në një akt pengu në vend të vulës. Që aty vendosa të qëroja hesapet me të. Mirëpo ai më zbuti duke më bërë një temena të thellë, me këto fjalë:

— Marr guximin t’ju them, sër, se kjo është një bujari nga ana ime, që, për hesap tim, unë ju pajis me materiale kancelerie.

E përsëris: kur mora postin e anëtarit të gjyqit të paqit, rrethi i mëparshëm i punëve të mia — si noter, përçapës për çështje pasurie dhe përpilues i turli dokumentave të vështira — u zgjerua mjaft. Dhe përkatësisht u shtua edhe kopjimi.

Sado që i nxitja klerkët që punonin tek unë të punonin më shpejt, kjo ishte pak dhe duhej marrë një ndihmës tjetër. Dhe ja, në përgjegje të lajmërimit të shpallur, në dyert e zyrës sime të hapura me kanatë — qe behar i bekuar — u fanit një djalosht i stepur. Si tani më qëndron para syve i veshur me kujdes dhe i zbetë, i stepur sa me t’u dhimbsë, shumë fatkeq. Ky ishte Bartlbia.

Pas disa pyetjeve, unë e mora në punë, i kënaqur që, midis shkruesve të mi, do të ishte edhe një njeri që dukej kaq i mbarë e i cili, ma hante mendja, do të ndikonte për të mirë tek Misroku mendjelehtë dhe te Pinca zemërak.

Harrova të përmend se zyra ime kishte dy dhoma që bashkoheshin nga një derë dykanatëshe me xham ngjyrë qumështi; njërën dhomë e zinin shkruesit, tjetrën unë; derën e mbaja herë të mbyllur, herë të hapur, si të më pëlqente mua. Bartlbinë vendosa ta vë në qoshen e zyrës sime, afër derës, në mënyrë që ta kisha afër këtë njeri të qetë për ndonjë porosi.

Tryezën ja vura afër dritares së anës, nga e cila dikur hapej pamja e oborreve të hijshme, por që tani, me ndërtimin e godinave të reja, nuk dukej më asgjë.

Muri i ndërtesës fqinjë gjendej tre fut më tej, kështu që drita binte midis dy ndërtesave të larta si nga një e çarë në kupolën e katedrales. Për të qenë më rehat, pjesën ku rrinte Bartlbia e ndava me perde të larta jeshile, që e fshihnin atë krejt nga sytë e mi, ndërsa zërin tim ai mund ta dëgjonte menjëherë. Kështu unë munda të kombinoj vetminë dhe shoqërinë e këndshme.

Në fillim Bartlbia shkruante çuditërisht shpejt. Dukej sikur ishte i uritur për kopjim dhe i kapërdinte letrat e mia pa i përtypur fare, punonte pa marrë frymë, në dritën e ditës apo me qirinj. Do të më kishte gëzuar edhe më tepër zelli i tij, po të kishte qenë më gazmor. Por ai shkruante në heshtje, pa fjalë, si maqinë.

Detyrë e shkruesit është të bëjë edhe konfrontimin e tekstit. Shkruesit i ndihmojnë njëri-tjetrit, njëri lexon kopjen, tjetri e ndjek me origjinalin. Një punë kjo që të lodh, të kapit dhe të vë në gjumë. Mund ta përfytyroj fare mirë se këtë punë nuk do ta bënin dot kurrë njerëzit me temperament sanguin. Kështu, për shembull, zor se një njeri gjaknxhtë dhe i pandenjor, si poeti Bajron, të ulej me dëshirën e tij dhe të verifikonte një dokument juridik të tillë pesëqind faqesh me Bartlbinë, të mbushur me një shkrim të ngjeshur dhe me lajle.

Ndodhte që, kur dilte ndonjë punë e ngutshme, unë vetë verifikoja ndonjë dokument të shkurtër, duke thirrur për ndihmë Misrokun apo Pincën.

Duke vënë Bartlbinë aty pas perdes, kaq afër meje, unë midis të tjerash kisha para sysh ta përdorja atë dhe për këto punëra të vockëla. Dhe ja, ditën e tretë të

ardhjes së tij, para se të paraqitej rasti i verifikimit të diçkaje të shkruar nga ai vetë, unë, që nxitohesha të mbaroja një punë të vogël, i thirra Bartlbia. Ngutesha dhe, natyrisht, prisja që ai të bindej menjëherë; vazhdoja t'i mbaja sytë në dokumentin që gjendej mbi tryezë, ndërsa dorën e djathtë me dokumentin e zgjata anash, në mënyrë që Bartlbia, sa të vinte nga strofulla e tij, ta merrte dhe të fillonte, menjëherë nga puna.

Kështu, tek rrija në atë pozë, i fola atij dhe i shpjegova shpejt e shpejt atë që doja prej tij; pikërisht të verifikonim bashkë një dokument të shkurtër. Sa e madhe ishte habia, më mirë të them, tmerri im, kur Bartlbia, pa lëvizur nga vendi, u përgjegj me një zë jashtëzakonisht të qartë dhe të qetë:

— Preferoj të refuzoj.

Për një minutë qëndrova i nemitur, si të më kishte rënë rrufeja. Pastaj më shkoi ndër mend se nuk kisha dëgjuar mirë ose Bartlbia nuk më kishte kuptuar. E përsërita urdhërin tim sa munda më shkoqur. Por jo më pak shkoqur erdhi edhe përgjegjja e parë:

— Preferoj të refuzoj.

— Preferoni të refuzoni? — përsërita pyetjen unë dhe, nga turbulimi, u ngrita në këmbë dhe me dy hapa u gjenda në cepin tjetër të dhomës. — Çfarë bluani? Jeni në mend? Unë dua që ju të verifikoni bashkë me mua këtë dokmment; na, mbajeni, — dhe ja rrasa letrën.

Preferoj të refuzoj, — përsëriti ai.

E shikova me vërejtje. Fytyra e tij e hequr ishte e qetë; sytë e hirtë të shikonin pa më të voglin turbullim.

Nuk i lëvizte asnjë damar. Të kishte në qëndrimin e tij qofië edhe një grimcë emocioni, inati, zemërimi apo paturpësie, me një fjalë, të kishte në të diçka njerëzore, të kuptueshme, sigurisht, mua do të më kishte kërcyer delli dhe do ta kisha shporrur. Por kjo as që më shkoi ndër mend, sepse do të ishte njësoj sikur të nxirrja përjashta bustin e allçinjtë të Ciceronit. Qëndrova në vend duke shikuar Bartlbinë, i cili ndërkohë i ishte futur sërish shkrimit, pastaj u ktheva në tryezën time.

Shumë e çuditshme, mendova me vete. Si duhet të veproj? Meqë nuk më priste ndonjë punë e ngutshme, vendosa që hëpërhë ta harroja këtë ngjarje dhe ta peshoja më nge. Thirra Pincën nga dhoma tjetër dhe e verifikova dokumentin shpejt e shpejt.

Për disa ditë Bartlbia mbaroi së kopjuari në katër ekzemplarë një dokument të gjatë — pohime dëshmitarësh — që unë i pata mbledhur gjatë javës me cilësinë time si anëtar i gjyqit të paqit. Ato duheshin kontrolluar. Ishte një padi serioze dhe duhej një saktësi e rreptë. Pregatita çka duhej dhe thirra Misrokun, Pincën dhe Kulaçin, duke menduar t'u ndaja nga një kopje të katër klerkëve të mi, ndërsa vetë të lexoja origjinalin me zë. E ja, Misroku, Pinca dhe Kulaçi u ulën rresht, unë thirra edhe Bartlbinë që të bashkohej me këtë grup piktoresk.

— Bartlbi! Shpejt, po pres.

Dëgjova këmbët e karriges që gërvishtën dyshtemenë me përtaci dhe Bartlbia u duk në prakun e strofullës së tij.

— Ç'më doni? — pyeti ai ngadalë.

— Kopjet, kopjet, — u përgjegja unë me padurim.

— Tani do t'i kontrollojmë. Merrini, — dhe i zgjata ekzemplarë të katërt.

— Preferoj të refuzoj, — tha ai dhe u fsheh pas perdes pa zhurmë.

Unë shtanga në vend. Por, pasi qëndrova disa çaste ashtu para tre klerkëve që kishin ngrirë në pritje, e mora veten dhe shkova tek perdeja për të mësuar arësytet e kësaj sjelljeje kaq të paarësytshme.

— Përse tregoheni kokëfortë?

— Preferoj të refuzoj.

Të qe një njeri tjetër përpara meje, do të tërbohesha nga inati dhe do ta kisha nxjerrë jashtë me ceremoni.

Por tek Bartlbia kishte diçka që, për çudi, më çarmatoste, më turbullonte dhe më prekte. Fillova ta këshilloj.

— Ju vetë i shkruat këto kopje, që ne duam të kontrollojmë, kjo ju kursen kohë, sepse do të kontrollohen të katra menjëherë. Kështu bëhet gjithmonë, çdo shkruar është i detyruar të marrë pjesë në kontrollimin e punës së tij. A nuk është kështu? Përse heshtni? Përgjigjuni!

— Preferoj të refuzoj, — u gjegj ai me zërin e tij të butë.

Pata përshtypjen se, ndërsa unë flisja, ai peshonte me kujdes çdo frazë timen; rrokte plotësisht kuptimin e saj dhe nuk mund të mos pajtohej edhe me përfundimin. Por njëkohësisht vazhdonte të ngulte këmbë në të tijën, duke j'u nënshtruar siç duket një arësytet supreme.

— Kështu, pra, ju keni vendosur një herë e mirë të mos më dëgjoni mua, sado që kërkesa ime nuk bie në kundërshtim as me rregullat e këtushme, as me arësytet e shëndoshë.

Ai, shkurt, më dha të kuptoj se unë nuk po gaboja. Po vendimi i tij ishte i palëkundur.

Kur njeriu has në një kundërshtim dhe, për më tepër, kur ky kundërshtim vjen papritur dhe është kryekëput i paarsytshëm, ai fillon e dyshon në drejtësinë e tij. Në trurin e tij, vjedhurazi, hyn një dyshim i turbullt, sado e çuditshme të duket, se e vërteta nuk është në anën e tij. Dhe, në qoftë se përreth ka fytyra të qeta, ai është e natyrshme t'u drejtohet atyre, duke kërkuar që ato të mbështesin gjykimin e tij të lëkundur.

— Misrok, — thashë unë, — si mendoni ju për këtë? A kam të drejtë?

— Marr guximin t'ju them, sër, — u gjegj Misroku me një mirësjellje të përkryer, — se, për mendimin tim, Ju keni plotësisht të drejtë.

— Pincë, — thashë unë, — po ju ç'mendim keni?

— Mendoj se do ta kisha flakur me kënaqësi në dreq.

Lexuesi mendjehollë do ta ketë vënë re domosdo se perderisa ishte mëngjez, përgjegjja e Misrokut tingëlloi e qetë dhe e butë, kurse e Pincës tërë inat.

— Kulaçi me Imbir, — thashë unë, duke u rrekur të rekrutoj përkrahës të tjerë, — pa hë, po ti si thua?

— Unë them, sër, se ai ka ca dërrasa mangut, — u përgjegj Kulaçi me Imbir dhe buzëqeshi.

— A dëgjuat çfarë u tha këtu, — vazhdova unë i kthyer nga perdja. — Ejani këtu dhe kryeni detyrën tuaj.

Por ai as denjoi të më përgjigjej. Më pushtoi një mëdyshje e hidhur. Mirëpo puna nuk priste. Dhe përsëri e lashë këtë punë për ta menduar në kohë të lirë. Bëmë si bëmë dhe i kontrolluam kopjet pa Bartlbinë, megjithëse Misroku pas çdo dy-tri faqesh i lejonte vetes që të vërente plot mirësjellje se s'ishte punë kjo, nuk ishte rregull ky, ndërsa Pinca lëvizte majë karriges, kërcëllinte dhëmbët nga shqetësimi i stomakut dhe kohë më kohë vërshëllente ndonjë frazë aspak të hijshme në adresë të xhahilit kokëfortë pas perdes. Për sa i përket atij (Pincës) ishte hera e parë dhe e fundit që kryente falas detyrimet e të tjerëve.

Ndërkohë, Bartlbia rrinte në qelinë e tij si i verbër dhe i shurdhër ndaj gjithshkaje që ndodhte aty.

Kaluan edhe disa ditë, gjatë të cilave shkruesi im ishte i zënë me një punë të re voluminoze. Sjellja e tij e pakuptueshme më detyroi t'i kushtoj vëmendje. Vura re se ai nuk donte të hante drekë e, në përgjithësi, nuk shkonte asgjëkundi. Me sa di unë, nuk pati asnjë rast që ai të ndodhej jashtë zyrës. Ai rrinte në qelinë e tij si një karakoll i pafjetur. Mirëpo një ditë vura re se në ora njëmbëdhjetë të mëngjezit Kulaçi me Imbir u fut pas perdes, i grishur atje heshturazi nga një shenjë që unë nuk munda ta vë re nga vendi im.

Pastaj djali fluturoi nga zyra jashtë, duke tringëllitur paratë në xhep, dhe u kthye shpejt me një grusht kuleçësh, që i la në qeli, duke marrë dy syresh si shpërblim.

Pra, ai u ushqëka me kuleçë me imbir, mendova unë, dhe nuk ngrënka asnjëherë ushqim për të qenë; duket qenka vegjeterian, por s'ka se si të jetë, se ai nuk ha as perime, nuk ha asgjë tjetër përveç kuleçëve me imbir, dhe unë u futa në meditime të mjegullta në lidhje me pasojat që mund të ketë organizmi i njeriut nga një dietë e tillë vetëm me kuleçë me imbir. Këta kuleçë quhen kështu, ngaqë në to futet imbir, që u jep atyre një shije të veçantë.

Ç'është imbiri? Një lëndë pikante dbe erëmirë. A ka Bartlbia ndonjë gjë pikante dhe që mban erë të mirë? Kurrsesi.

Del pra se imbiri nuk ushtron asnjë ndikim mbi Bartlbinë. Sigurisht, ai preferon vetë të jetë pikërisht kështu dhe jo ndryshe.

Asgjë nuk e zemëron më tepër një njeri që respekton vetëveten, sesa kur dikush ngul këmbë në të vetën pa të drejtë. Megjithëse, në qoftë se ai, të cilit i kundërshtojnë, ka qoftë edhe një grimë humanizmi, kur e sheh se personi që i kundërshton është krejt i padëmshëm, atëhere përpiqet dhëmshurisht, derisa t'i

mjaftojë durimi, që të përfytyrojë me fuqinë e imagjinatës atë që nuk mund ta arrijë me fuqinë e arësytimit. Bash kështu më ngjante edhe mua me Bartlbinë. «I gjori! — mendoja unë. — Ai nuk ka hile. Është e qartë si drita se vrazhdësia e tij nuk është me paramendim, se sjellja e tij e çuditshme nuk ka ndonjë shtytje të brendshme. Kjo duket qartë. Ai ma bën punën. Unë u mësova me të. Po ta pushoj, ai në rastin më të mirë do të bjerë tek ndonjë zotëri më pak i mëshirshëm, që do t'i sillej vrazhdë, do ta dëbonte e mbase do ta detyronte të vdiste urie. Mua nuk do të më kushtonte asgjë ta merrja me të mirë këtë Bartlbinë, të mos ja vija re atë kryeneçësinë e tij të çuditshme dhe, si shpërblim, do të kisha me se ta qetësoja ndërgjegjen time kur ta binte rasti. Por jo gjithmonë unë mundja ta ruaja këtë qartësi mendimi. Hera-herë, pasiviteti i Bartlbisë më nxirrte nga binaret. Disa herë më hipte një dëshirë ta cingrisja më kot e ta detyroja që të zemërohej. Po me kaq sukses unë mund të përpiquesha të nxirrja shkëndija nga një copë sapuni aromatik. Por ky tundim ishie kaq i madh, sa që një herë, pas buke, në zyrë u luaji kjo skenë.

— Bartlbi, thashë unë, — kur të mbaroni së shkruari këtë dokument, do ta kontrollojmë së bashku.

— Preferoj të refuzoj.

— Si? Ende s'je shëruar nga ky gomarllëk?

Përgjegje nuk pati.

Hapa derën dhe thirra me zemërim, duke ju drejtuar Misroku dhe Pincës:

— Ai përsëri nuk pranon të kontrollojë kopjet. Ç'thoni ju për këtë, Misrok?

Si çdo pasdite, Misroku ishte skuqur i tëri, si një kazan bakri, nga tulla e kokës së tij dilte avull, duart i vërtiteshin midis letrave të llangosura me bojë.

— Ç'them? — ulëriu Misroku. — Them atë, që po shkoj tani pas perdes që t'ja bëj turinjtë përshesh.

Me këto fjalë Misroku u ngrit dhe çoi lart dorën e mbledhur grusht fort. Ai u nis drejt derës, gati ta vinte në zbatim kanosjen e tij, por e ndala unë, sepse edhe vetë nuk më erdhi mirë që zgjova kaq nxitimthi atë natyrën e tij luftarake të pasdites.

— Uluni, Misrok, — thashë unë, — të dëgjojmë ç'na thotë edhe Pinca. Ç'mendoni ju për këtë, Pincë? A nuk kam arësye t'i qëroj menjëherë hesapet me Bartlbinë?

— Ju kërkoj ndjesë, sër, ju e dini më mirë. Sjelljen e tij nuk e konsideroj normale, kurse ndaj Misroku dhe meje madje armiqësore. Por ndoshta e tërë kjo është një teke dhe do t'i kalojë shpejt.

— Ah, kështu pra! — thirra unë. — Domethënë ju e ndryshuat mendimin tuaj.

— E ka fajn birra! — bërtiti Misroku. — Unë e Pinca kemi ngrënë sot drekë së bashku. Ja e shikoni vetë, sa i urtë jam bërë unë. Hë, t'ja përshesh turinjtë?

— Ju, sigurisht, e keni fjalën për Bartlbinë? Jo, Misrok, e lemë për një herë tjetër. Ju lutem, i lini mënjatë grushtet.

Mbylla derën dhe ju afrova prapë Bartlbisë. Sikur më shtynte dreqi të provoja prapë fatin. Kisha një dëshirë të pashpjeguar për të ndeshur në kundërshtimin e tij. M'u kujtua se Bartlbia nuk dilte kurrë jashtë zyrës.

— Bartlbi, — thashë unë, — Kulaçi me Imbir se ku ka shkuar. Keni mirësinë të shkoni ne postë (që ishte veç tri minuta larg) dhe të pyesni në ka letra për muA.

— Preferoj të mos shkoj.

— Nuk do të shkoni?

— Preferoj të mos shkoj.

Shkova duke m'u dridhur gjunjët deri tek kolltuku im dhe u zhyta në mendime. Më kishte pushtuar edhe mua një kokëfortësi e ngathët. Ç'duhet sajuar ende për të dëgjuar një refuzim poshtërues nga kjo krijesë e ligur, e mjerë? Nga klerku që merr rrogë nga unë? Ç'kërkesë tjetër të arësyeshme do ta prapsojë domosdo?

— Bartlbi!

Asnjë përgjegje.

— Bartlbi! (Më fort).

Asnjë përgjegje.

— Bartlbi! — ulëriva nënë.

Si një fantazmë e vërtetë, që sipas ligjeve të magjisë duhet të shfaqet me thirrjen e tretë, ai doli nga strofulla e tij.

Shkoni në dhomën tjetër dhe më thërrisni këtu Pincën.

— Preferoj të mos shkoj, — u gjegj ai me respekt, pa u ngutur, dhe u zhduk pa zhurmë.

— Mirë, o Bartlbi, — shqiptova unë i zyrtë dhe i përmbajtur, duke dhënë të kuptohej nga toni im se ishte e afërt ora e shpagimit të tmerrshëm. Atë minutë edhe unë vetë e ndjeja këtë. Por, meqenëse ishte ora për të ngrenë drekë, e quajta më të udhës të vë kapelen dhe të shkoj në shtëpi, ashtu tepër i hutuar dhe i habitur siç isha.

Erdhi puna që në zyrën time u vendos ky rregull: shkruesi i ri fytyrëzbetë, me emrin Bartlbi, kishte atje një skrivani; ai shkruante për mua me pagesën e zakonshme — katër cent për faqe (që kishte njëqind fjalë), por ai ishte çliruar një herë e përgjithmonë nga detyrimi të kontrollonte punën e tij, detyrim që kaloi mbi Misrokun dhe Pincën, si të thuash, si shpërblim për aftësitë e tyre të mëdha; për më tepër, të lartpërmendurin Bartlbi nuk e dërgonin askund dhe asnjëherë, qoftë edhe për porosinë më të vogël, ngaqë për të gjithë ishte tashmë e qartë se, çfaredo lutjeje të përunjur, ai do të përgjigjej se preferonte të mos e kryente; me fjalë të tjera, do të refuzonte prere.

Koha kalonte dhe unë pothuaj u pajtova me Bartlbinë. Ndershmëria e tij, mungesa e plotë e mendjelehtësisë, zelli i paprerë (përveç rasteve kur ai befas binte në ca ëndërrime atje, pas perdes së tij), thjeshtësia e tepruar, pandryshueshmëria e sjelljes së tij në çfarëdo rrethane, — të gjitha këto të detyronin ta konsideroja si një zbulim të çmuar për zyrën.

Por kryesorja ishte se ai ndodhej gjithmonë në vendin e tij, në mëngjez vinte para të tjerëve, gjatë ditës nuk shkonte asgjëkund, në mbrëmje qëndronte më shumë se të gjithë, sepse nuk dyshoja asnjëherë në ndershmërinë e tij. I qetë, i besojat atij dokumentat e mia më të rëndësishme. Ndodhte, ç'është e vërteta, që ndonjëherë unë nuk e përmbaja dot veten dhe e qërtoja rëndë: kaq e vështirë ishte të të binte ndër mend vazhdimisht për tërë ato kushte të çuditshme, privilegje dhe favore që Bartlbia i kishte vënë, si të thuash, kusht të pashkruar të qëndrimit të tij në zyrë. Hera-herë, duke dashur të përfundoj sa më shpejt ndonjë punë të ngutshme, i harruar siç isha, i bëja zë Bartlbisë dhe, me fjalë të prera dhe të shpejta, i lutesha që, për shembull, të mbante pak atë gajtanin e kuq, në të cilin unë lidhja pakon e dokumentave. Por nga perdja vinte natyrisht përgjegjja e zakonshme: "Preferoj të refuzoj"; dhe a mundej atëhere një njeri i zakonshëm të mos i lëshonte fre zemërimit të tij ndaj një kryeneçësie dhe marrëzie të tillë?

Sido që, pas çdo turpërimi kësodore, unë vija mend.

Këtu duhet të përmend se, ashtu si shumica e juristëve që zinin zyra me qira në ndërtesa të mbushura plot me qiramarrës të kësaj natyre, unë kisha disa çelësa të derës së jashtme. Njërin e mbante një grua që banonte në mansardë, e cila fshinte dhe merrte pluhurat e zyrës çdo ditë, ndërsa një herë në javë lante dyshemetë. I dyti i qe dhënë Misrokit. Të tretin e mbaja vetë në xhep. Ndërsa çelësin e katërt nuk e dija se kush e kishte.

Dhe ja, një herë, një të dielë paradite, u nisa për në kishën e Trinisë për të dëgjuar një predikues të përmendur dhe, meqë arrita në Uoll-Strit pakëz përpara kohës, mendova të shkoj për pak kohë në zyrë. Çelësin, për fat, e kisha me vete, por, kur e futa në vrimën e bravës, vura re se ajo ishte zënë nga brenda. Më shpëtoi një pasthimië habie; atë çast, i tmerruar, vura re se çelësi u kthye, një fizionomi e ligur u fanit në të çarën e derës dhe Bartlbia, i shfaqur para meje pa redingotë, vetëm në një këmishë të ronitur, qetësisht më bëri të ditur se i vjen keq, por është shumë i zënë dhe... preferon që hëpërhë të mos më lejojë brenda. Tha edhe ca fjalë të tjera, se unë, demek, mund të bëja nja dy a tri xhiro deri tek qoshja e ndërkaq ai, sigurisht, do t'i ketë mbaruar punët e tij.

Zbulimi tronditës se Bartlbia qe kurdisur në zyrën time atë të diel në mëngjez, toni i tij indiferent dhe i ftohtë si varr, i kombinuar me gjakftohtësi të plotë, të gjitha këto vepuruan mbi mua kaq fort, sa që unë që atë çast u largova menjëherë nga dera ime dhe veprova tamam sipas udhëzimeve të tij. Por prapëseprapë një zemërim i pafuqishëm më vlonte në gjoks ndaj kësaj paturpësie të padëgjuar të këtij shkruesi të çuditshëm.

Në thelb ishte pikërisht ajo heshtja e tij që më çarmatoste dhe madje ma humbiste toruan. Sepse unë isha i mendimit që një njeri, i cili lejon klerkun e tij të bëjë si t'i dojë qejfi dhe madje ta urdhërojë atë të largohet dhe nga zyra e tij, ky njeri me të vërtetë e ka humbur toruan.

Përveç kësaj më mundonte fort edhe pyetja se çfarë mund të bënte Bartlbia në zyrën time atë mëngjez të diele ashtu pa redingotë dhe i zhveshur. Mos vallë atje bëheshin punë të shëmtuara? Jo, kjo përjashtohej. Ishte pa kuptim ta akuzoje Bartlbinë për imoralitet.

Po me se merrej atëhere ai? Me rikopjim?

Edhe kjo s'mund të qe. Bartlbia kishte shumë trille, por mirësjelljen ai e respektonte. Asgjë nuk do ta detyronte atë të ulej në skrivani në një gjendje pothuaj lakuriq. Për më tepër ishte edhe e dielë. Dhe Bartlbia kishte një pamje që nuk të jepte fare shkas të supozoje se ai është i zoti ta prishë solemnitetin e kësaj dite me ndonjë punë të rëndomtë.

E megjithatë, kisha një shqetësim në shpirt dhe, kur më në fund u gjenda para derës, më kishte pushtuar një kureshtje plot shqetësim. Pa kurrfarë pengese futa çelësin në bravë, hapa derën dhe hyra brenda. Bartlbia nuk dukej. Vështrova përqark me droje, hodha një sy pas perdes, ai kishte dalë. Një kontroll më i imët i lokalit më bindi krejt se Bartlbia prej kohësh hante, vishej edhe flinte në zyrën time, dhe këto i bënte pa pjatë, pa pasqyrë, pa krevat. Një divan i vjetër këmbëprishur aty në një qoshe ruante ende konturet e trupit të gjatë dhe të thatë. Nën tryezën e Bartlbisë gjeta një jorgan të mbledhur; në oxhakun bosh një kuti me bojë këpucësh dhe një furçë, mbi tryezë një tas teneqeje sapuni dhe një peshqir të grisur, ndërsa në një gazetë, thërrime kuleçësh me imbir dhe një copë djathë. Po, mendova unë, s'ka dyshim se Bartlbia është kurdisur këtu; si të thuash, ka rregulluar këtu një si banesë beqari. Përnjëherësh mendova se kjo dëshmonte për një farë vetmie fort të trishtueshme. E madhe është varfëria e tij. Por vetmia e tij më tronditi. Veç ta mendosh! Të dielave Uoll-striti është i shkretë si Petri(dmth si rrënojat e qytetit të lashtë të Petrit në shkretëtirën e Arabisë.); po kështu ai vdes edhe çdo mbrëmje. Edhe vetë kjo ndërtesë, ku në ditë të tjera zien puna dhe jeta, natën i jep strehë vetëm jehonës së mbytur dhe tërë të dielën ajo është e pabanuar. Dhe bash këtu Bartlbia paska gjetur strehë, një sositës i vetmuar i shkretëtirës, që në mendjen e tij gëlonte nga populli — një farë Mari (Kai Mari — gjeneral e konsull romak) babaxhan i shekullit tonë, i zhytur në mendime të zymta mbi gërmadhat e Kartagjenës.

Për të parën herë në jetë më pushtoi një pikëllim i pakufishëm zemërndrydhës. Më parë më kishte qëlluar të provoja vetëm trishtimin, që kishte në vetëvete edhe një farë kënaqësie. Tani më shtypte pa masë vetëdija e lidhjes së gjakut me njerëzit e tjerë.

Pikëllimi i vëllait! Sepse unë e Bartlbia ishim të dy bij të Adamit.

Më erdhën ndër mend mëndafshet e ndritura dhe fytyrat e gëzuara që kaluan atë ditë para meje, nëpër rrëkenë e gjerë të Broduejt, dhe, duke i përqasur ato me fytyrën e zbetë të shkruarit tim, mendoja: "Po, lumturia kërkon dritën, prandaj ne mendojmë se bota është një vend i gëzuar; por mjerimi dhe hidhërimi u fshihen syve njerëzorë dhe prandaj ne pandehim se nuk ka mjerim dhe hidhërim". Këto

mendime të hidhura, pjellë e trurit budalla dhe të nxehur, më çuan në të tjera mendime, më konkrete, që kishin të bënin me jetën e çuditshme të Bartlbisë. Parandjenja të helmuara më shtrëngonin zemrën. Me përfytyrohej trupi i rraskapitur i shkruesit, i mbështjellë me qefinin e ftohtë, i shtrirë në mes njerëzish të huaj, indiferent.

Papritur mendja më shkoi tek tryeza me sirtarë të mbyllur e Bartlbisë, me çelësin që qëndronte në bravë.

Nuk kam asnjë qëllim të keq dhe as dua të kënaq kërshtërinë e thjeshtë, — mendoja unë. — Përveç kësaj, tryeza është prona ime, po ashtu edhe gjithshka që ka ajo brenda.

Kështu që do të shikoj brenda në të. Atje kishte rregull të plote; letrat ishin të radhitura me kujdes. Nxora thellë nga sirtarët të gjitha pakot me dokumenta dhe rrëmoja gjithandej tryezën.

Në një sirtar më preku dora diçka. Qe një shami e vjetëruar me katrorë, e rëndë dhe e lidhur si bohçe. E hapa dhe pash që ajo shërbente si arkë kursimi.

Papandehur më erdhi ndëmend tërë siellja enigmatike e Bartlbisë.

M'u kujtua që ai asnjëherë nuk bisedon dhe vetëm u përgjigjet pyetjeve; megjithëse ka kohë të lirë, ai nuk lexon asgjë, as edhe gazetën; që ai rri për një kohë të gjatë para dritares së tij dritëpakë, atje pas perdes, me sy të ngulur në murin prej tulle. Isha fare i bindur që ai nuk shkon asnjëherë në pijetore, apo rostiçeri, ndërsa fytyra e tij verdhacuke fliste qartë që ai nuk pi asnjëherë birrë si Misroku, madje as çaj, apo kafe si njerëzit e tjerë.

Me sa më kujtohet nuk kishte dalë asnjëherë shëtitje, veç në qoftë se kishte dalë këtë ditë; ai nuk kishte dashur asnjëherë të më thoshte kush ishte, nga kishte ardhur dhe a kishte të afërm; ai, ndonëse tepër i ligur dhe i pagjak, nuk ishte ankuar asnjëherë për shëndetin.

Por kryesorja që m'u kujtua, që ajo shprehja karakteristike e një kryelartësie të pavetëdijshme dhe, si të thuash, të plogësht, apo më saktë, e një vetëzotërimi të rreptë që më tmerronte fort, sa që i duroja me përunjësi trillet e tij dhe trembesha t'i lutesha për shërbimin më të vogël, madje edhe atëhere kur pas perdes binte një qetësi e zgjatur, që më bënte të mendoj se ai me siguri po rrinte dhe ëndërronte me sy të ngulitur mbi murin e tullës matanë dritares.

I kalova këto të tëra në mendje, i ballafaqova me zbulimin që ai e kishte shndërruar zyrën time në banesë, mendova mbi karakterin e tij të mbyllur, të sëmurë, dhe dalëngadalë brenda meje zuri të fliste instikti i vetëruajtjes.

Ndjenjat e mia të para qenë pikëllimi i pastër dhe keqardhja e singertë, por sipas masës që unë përfytyroja se gjer në ç'shcallë Bartlbis ishte fatkeq dhe i vetmuar, përherë e më qartë pikëllimi shndërrohej në frikë, ndërsa keqardhja në keqdashje. Sa e vërtetë është që gjer në një farë kufiri mundimet e të tjerëve zgjojnë tek ne keqardhje, por, në kushte të tjera, puna nuk shkon tej këtij kufiri. Dhe nuk kanë aspak të drejtë ata njerëz që do të duan të provojnë se kjo

shpjegohet vetëm me egoizmin karakteristik të njeriut. Më fort ka të ngjarë që kjo rrjedh nga vetëdija që ti je i paaftë të mjekosh një sëmundje që ka përparuar shumë. Një njeriu të ndjeshëm, keqardhja shpeshherë i shkakton dhembje.

Dhe kur, më në fund, bëhet e qartë se keqardhja nuk ndihmon, arësyeja e shëndoshë urdhëron të flaket ajo tej zemrës. Gjithshka pashë unë atë mëngjez ma mbushi mendjen top se shkruesi im vuan nga një çrregullim i lindur dhe i pashërueshëm shpirtëror.

Unë mund t'i jepja atij lëmoshë, mirëpo nuk vuante trupi, por shpirti i tij, dhe shpirti i tij ishte i paarritshëm për mua.

Atë mëngjez unë nuk vajta dot në kishën e Trinisë. Se ç'kisha në zemër pas tërë atyre që pashë. U nisa për shtëpi gjithë duke menduar ç'të bëja me Bartlbinë. Më së fundi vendosa kështu: të nesërmen në mëngjez do t'i bëja qetë-qetë ca pyetje mbi të kaluarën e tij e të tjera, dhe, po që se ai do të refuzonte t'u përgjegjej çiltërisht (dhe unë isha i bindur se ai do të preferonte të refuzonte), do t'i jepja njëzet dollarë mbi hakun e tij të punës dhe do t'i thosha që nuk më nevojiteshin më shërbimet e tij dhe, nëse mund t'i ndihmoja me ndonjë mënyrë, do ta bëja këtë me gëzim, ose nëse ai dëshironte të kthehej në atdhe, kudo qoftë, unë do t'i paguaja udhëtimin me kënaqësi. Përveç kësaj po që se, me të arritur në shtëpi, do ta gjente veten në rrethana të vështira, mjaft që të më shkruante dhe unë do t'i bëhesha krahë menjëherë.

Erdhi mëngjezi i të nesërmes.

— Bartlbi, — thashë unë me ëmbëlsi, duke shikuar nga perdja.

Asnjë përgjegje.

— Bartlbi, — fola më me ëmbëlsi, — ejani këtu. Nuk kam ndër mend t'ju kërkoj asgjë, të cilën ju do të preferonit të mos e bënit, dua vetëm të bisedojmë pak.

Atëhere ai doli pa zhurmë që pas perdes.

— Më thoni, Bartlbi, ku keni lindur?

— Preferoj të mos flas.

— Nuk doni të më rrëfeni asgjë mbi veten?

— Preferoj të mos rrëfej.

— Po si e shpjgoni këtë mungesë dëshire për të biseduar me mua? Më duket se po sillem mirë ndaj jush!

Ndërsa unë flisja, ai nuk më shikonte në sy; vështrimi i tij ishte ngulur mbi bustin e Ciceronit, prapa shpinës sime, nja gjashtë djum më lart kokës.

— Cila është, pra, përgjegjja juaj, Bartlbi? — pyeta unë, duke pritur përgjegjen një kohë të gjatë, ndërkohë që fytyra e tij kishte mbetur si e ngrirë dhe vetëm buzët e holla e të pagjak i dridheshin lehtë.

— Hëpërhë preferoj të mos jap përgjegje, — tha ai dhe u fsheh në strofullën e tij.

Ndoshta është dobësi, por më duhet të pohoj se këtë radhë më lëndoi toni i tij. Nuk mjaftonte që nga ai frynte një sqimë e akullt, por një qëndrim i tillë tingëllonte

gati si mosmirënjohje, sepse nuk mund të mohohej qëndrimi im shumë dashamirës ndaj tij.

Dhe përsëri unë rrija e vrisja mendjen ç'duhej bërë. Ndonëse më zemëronte fort sjellja e tij, ndonëse kisha ardhur në zyrë i vendosur t'i laja hesapet me të, megjithatë, një si farë paragjykimi më përmbante, një zë i brendshëm më fliste dhe më thoshte se do të isha keqbërësi më katil po ta lëndoja qoftë edhe me një fjalë këtë njeri, që ishte krijesa më fatkeqe në botë. Tek e mbramja, shtyva karrigen me zhurmë drejt kurtinës, u ula dhe thashë.

— Epo mirë, o Bartl'bi, mos më tregoni gjësendi për jetën tuaj. Por, ju lutem si mik, t'i nënshtroheni rregullit të vendosur në këtë zyrë. Premtomëni që nesër a pasnesër të filloni të kontrolloni bashkë me të tjerët dokumentat, premtoni, pra, që në mos sot, nesër, të tregoheni një fije i arësyeshem. Hajde, Bartlbi, premtoni.

— Hëpërhë preferoj të mos tregohem një fije i arësyeshem, — pasoi përgjegjja e qetë, e ftohtë si varri.

Bash këtë minutë u hap dera dhe hyri Pinca. Dukej mirë që s'para kishte fjetur, shenjë kjo që indigestioni i stomakut e kishte munduar natën më shumë se zakonisht. Ai i kishte dëgjuar fjalët e fundit të Bartlbisë.

— Preferon, the? — u skërmit ai. — Kurse unë do ta preferoja atë, sër, — m'u drejtua mua, — unë do ta preferoja atë vetë, sër, dhe do t'i tregoja këtij gomari kryeneç një preferencë të tillë... Çfarë preferon ai të mos bëjë, sër?

Bartibia nuk luajti as qerpikët.

— Mister Pincë, — thashë unë; — do të preferoja të largoheshit këtej.

Kohët e fundit, gjithnjë e më shpesh po e zija veten duke përdorur vend e pa vend fjalën «preferoj». Mendimi që shoqëria me shkruesin po pasqyrohej edhe mbi psikikën time, më bëri të dridhem. Mos ky ndikim do të vinte duke u rritur?

Pjesërisht që edhe ky mendim që më nguti të marr masa të rrepta.

Sapo doli Pinca me fytyrë të prishur nga inati dhe zemërimi, u fut Misroku, i urtë dhe i gatshëm për të shërbyer.

— Marr guximin t'ju them, sër, — filloi ai, — se tek rrija mbrëmë, ja këtu, dhe mendoja për këtë Bartlbinë, më shkoi ndër mend se, po të preferonte ai të pinte çdo ditë nga një çerëk liter el, me siguri që do t'i bënte mirë dhe do ta ndihmonte të kontrollonte dokumentat.

— Domethënë edhe ju e paskit kapur këtë fjalë, — thashë unë pak i merakosur.

— Marr guximin t'ju pyes, çfarë fjale, sër? — foli Misroku ndërsa rrastej me atë sjelljen e tij plot respekt në hapësirën e ngushtë pas perdes, duke më ngjeshur keq, sa pa dashje m'u desh ta shtyp pak me sup Bartlbinë.

— Çfarë fjale, sër?

— Do të preferoja të më linit vetëm, — tha Bartibia, sikur të qe fyer nga invazioni ynë.

— Ja këtë fjalë Misrok, — thashë unë.

— A, preferoj? Po po, një budallallëk. Po unë nuk e përdor asnjëherë. Kështu pra, sër, në qoftë se ai do të preferonte.

— Misrok, — e ndërpreva unë, — kini mirësinë të dilni këtej.

— Si urdhëron, sër, natyrisht, në qoftë se ju preferoni kështu.

Kur ai hapi derën për të dalë, Pinca më pa që nga vendi i tij dhe më pyeti a preferoja unë për aksh dokument, ta shkruaja në letër të kaltër, apo në të bardhë. Fjalën “preferoj” ai e shqiptoi pa kurrfarë prapamendimi apo paturpësie. Ajo i doli nga goja vetvetiu. Epo, mendova me vete, duhet hequr qafet ky i çmendur, i cili si mua, ashtu edhe klerkëve të mi na prishi, në mos mendjen, gjuhën. Por e quajta më të përshtatshme të mos ja njoftoja menjëherë pushimin.

Ditën tjetër vë re se Bartlbia nuk shkruante asgjë, veç rrinte tërë ditën me sy të ngulur në murin përkundruall.

Pyetjes sime për ç’arësye nuk po shkruante, ai ju përgjigj se kishte vendosur të mos shkruante më.

— Ç’thoni? — thirra unë. — Edhe këtë na e nxorët tani? Të mos shkruani më?

— Të mos shkruaj.

— Për ç’arësye?

— Vallë nuk e shikoni vetë arësye, — tha ai me indiferencë.

E shikova me vërejtje në fytyrë dhe vura re që sytë i kishte të turbullt, pa shkëlqim. Më shkrep mendimi se mos puna pranë dritares dritëpakë, aq më tepër me atë zellin e tij të tepruar në ato javët e para, ja kishte prishur sytë.

Kjo më preku shumë. I thashë disa fjalë ngushëllimi, i dhashë të kuptojë që mirë bën që për një kohë të mos punonte dhe e këshillova ta shfrytëzonte këtë pushim duke qëndruar sa më shumë në ajër të pastër. Ai nuk e ndoqi këtë këshillë. Disa ditë më vonë, kur më duhej të dërgoja disa letra në postë dhe të gjithë klerkët e tjerë kishin ikur, mendova se, meqenëse Bartlbia nuk kishte asgjë për të bërë, natyrisht nuk do të kundërshtonte, siç e kishte zakon, t’i postonte këto letra. Por ai refuzoi.

S’kisha ç’të bëja. M’u desh t’i çoj vetë.

Kaluan edhe disa ditë. U bë më mirë nga sytë Bartlbia, apo jo, nuk e di. Por më dukej se qe bërë më mirë. Mirëpo, kur e pyeta në ishte kështu, nuk denjoi të më përgjigjej.

Për të shkruar nuk shkruante më dhe më në fund, pas pyetjeve të mia këmbëngulëse, më njoftoi se që këtej e tutje i kishte dhënë fund një herë e mirë kopjimit të dokumentave.

— Si? — sokëllita unë. — Po në qoftë se të parët tuaj përmirësohet e bëhet më mirë se ç’ka qenë, edhe atëhere nuk do të punoni?

— I kam dhënë fund kopjimit, — tha ai dhe ktheu kokën mënjane.

Si dhe më parë nuk luante këmbë nga zyra ime. Madje sikur lëshoi rrënjë më të thella në të. Po halli? Përderisa nuk donte të punonte, përse rrinte këtu? Pa e

tepruar mund të them që ai u bë si gur mulliri në qafën time, i padobishëm si një gjerdhan, dhe më kushtonte shumë.

E megjithatë, më vinte keq për të. Madje nuk largohem nga e vërteta po të them se merakossha për të. Të më thoshte ai veç një emër të ndonjë farefisi apo miku të tij, dhe unë do t'i shkruaja në çast, duke ngulmuar që ta fusnin diku në ndonjë azil. Por, me sa shihej, ai ishte krejt i vetëm në këtë botë. Një mbeturinë katastrofe në mes të oqeanit. Tek e fundit kërkesat e punës spostuan të gjitha arësyet tjera. I thashë Bartlbisë, sa munda me delikatesë, se pas gjashtë ditësh ai duhej të largohej nga zyra me çdo kusht. E paralajmërova kësisoj, që gjatë kësaj kohe të gjente banesë tjetër. I ofrova ndihmën time.

— Dhe, kur të vijë puna për t'u ndarë, Bartlbi, — shtova unë, — do të kujdesem vetë që të mos mbeteni në lë thatë. Mbani mend. Gjashtë ditë duke filluar nga kjo orë.

Kur kaloi afati i caktuar, ngre perden dhe çfarë të shoh? Bartlbinë.

Mbërtheva redingotën, u ngreha mirë, shkova me ngadalë drejt tij, e preka në sup, dhe i thashë:

— Erdhi koha. Ju duhet të largoheni këtej. Më vjen keq. Ja paratë. Por ju duhet të ikni.

— Do të preferoja të mos iki, — u gjegj ai duke qëndruar përherë me shpinë nga unë.

— Duhet të ikni.

Ai heshti.

E kam thënë që isha thellësisht i bindur për ndershmërinë e këtij njeriu. Sa herë ai më kishte kthyer monedha njëzetepesë dhe pesëdhjetëcentëshe që më kishin rënë në zyrë! Ishte fort moskokëçarës në lidhje me këto gjëra. Prandaj nuk duhet të habitet njeri nga kjo që ndodhi më vonë.

— Bartlbi, — thashë unë, — për punën që keni bërë, ju detyrohem dymbëdhjetë dollarë. Po ju jap tridhjetë e dy, të njëzetat e tepërta po jua fal. Na, merrini. — Dhe i zgjata paratë.

Por ai nuk lëvizi.

— Atëhere po i le këtu. — I vura paratë në tryezë nën letërthithësen. Pastaj mora kapelen dhe bastunin e u nisa drejt derës e vetëm në prak shtova me qetësi: — Kur të nxirri këtej teshat tuaja, Bartlbi, ju, natyrisht, do ta mbyllni derën, meqenëse në zyrë nuk ka më njeri, dhe kini mirësinë ta vini çelësin nën qilim, që unë të mund ta gjej atje në mëngjez. Ne nuk do të shihemi më. Pra, lamtumirë. Në qoftë se do t'ju duhet ndihma ime atje ku do të vendoseni, më lajmëroni me një letër. Lamtumirë, Bartlbi, ju uroj tërë të mirat.

Ai nuk nxori asnjë fjalë. Qëndronte në mes të dhomës i heshtur dhe vetmitar, si kolona e fundit e një tempulli të shkatërruar nga koha.

Shkova në shtëpi i menduar dhe, pak e nga pak, vetëkënaqësia doli fituese mbi mëshirën. E lavdërova veten që dita të ndahem nga Bartlbia aq mjeshtërisht. Po po, mjeshtërisht, këtë duhet ta pohojë cilido njeri pa paragjykime.

Tërë lezeti i qëndrimit tim ishte gjakftohtësia e plotë. Nuk kërkoja as ta tremb, as nuk rraha gjoksin, nuk nxora nga goja asnjë vërejtje plot vrer; nuk shkova tutje-tëhu dhomës duke bërëtitur që Bartlbi të qërohej së bashku me rrekat e tij. Jo. Në vend që ta urdhëroja me zë të lartë Bartlbinë të ikte këtej — siç do të bënte një njeri i një kategorie më të ulët — unë vetëm bëra aluzion se ishte e domosdoshme që ai të largohej, dhe të gjitha ato që kisha për të thënë, i ndërtova mbi këtë aluzion. Sa më tepër mendohesha mbi sjelljen time, aq më tepër entuziazmohesha.

Megjithatë, kur u zgjova në mëngjes, pranova disa dyshime të turbullta, sikur vetëkënaqësia ime të ishte shkrirë së bashku me gjumin, sepse dihet mirë që mëngjezeve, fill pas zgjimit, njeriu mendon më esëll dhe më me gjakftohtësi.

Mënyra ime e veprimit më dukej ende po aq e përkryer... por vetëm në teori. Ajo do ta tregonte vlerën e saj nga përfundimi që do të kishte në praktikë.

Të nxirrja si deduksion nga tërë kjo mesele largimin e Bartlbisë ishte një mendim i shkëlqyer; mirëpo ky deduksion ishte imi dhe jo i Bartlbisë. Thelbësorja ishte jo supozimi im se ai do të ikte, por pëlqimi i tij për ta bërë këtë.

Për të parapëlqimet vlenin më tepër se deduksionet.

Pasi hëngra mëngjezin, u nisa për në zyrë, duke peshuar rrugës të gjitha argumentat pro dhe kundra. Herë më dukej se nuk do të dilte asgjë nga plani im dhe do ta gjeja Bartlbinë si gjithmonë në vendin tij, kurse një minutë më vonë isha i bindur që karrigja e tij do të ishte bosh. Po nxitoja kështu nga njëri ekstrem në tjetrin. Në kryqëzimin e Broudejtit me Kenell-Stritin pashë një turmë njerëzish të emocionuar që diç diskutonim me seriozitet.

— Vë bast, që jo, — dëgjova një zë pranë meje.

— Që nuk do të iki? — thashë unë. — E pranoj bastin. Vini paratë.

Dhe futa dorën në xhep për paratë. Kur befas m'u kujtua se ishte dita e zgjedhjeve. Pra, bëhej fjalë për shanset e ndonjë kandidati dhe aspak për Bartlbinë. Kurse unë, i pushtuar nga mendimi mbi Bartlbinë, pandehja që tërë Broduejin e hante merakun im dhe mendonte po për atë gjë si edhe unë. Vijova rrugën, duke falënderuar fatin që hutimi im kaloi pa u vënë re në atë zhurmërimën e rrugës.

Atë mëngjes kisha dalë nga shtëpia qëllimisht përpara kohës së zakonshme. Tek dera e zyrës zura të përgjoj. Asnjë zhurmë. Me sa dukej Bartlbia kishte ikur. Provova dorezën e derës — e mbyllur. Po mënyra ime e veprimit paskësh qenë e hatashme. Ai paskësh ikur me të vërtetë. Por tani me ngadhnjimin tim u përzie trishtimi: po më vinte keq për këtë fitore të shkëlqyer. Ndërsa kërkoja çelësin nën qilim, ku do ta linte Bartlbia, padashur përpoqa gjurin në derë dhe, si përgjegje të kësaj trokitjeje, dëgjova një zë:

— Prisni, jam i zënë.

Ishte Bartlbia.

Shtanga në vend. Qëndrova ashtu disa sekonda, dhe në ato çaste i ngjaja atij burrit që shumë kohë përpara e vrau rrufeja në një ditë vere pa re; e vrau ndërsa po rrinte në dritaren e shtëpisë së tij në një ditë plot zabullinë e tek thithte çibukun. Dhe vazhdoi të qëndonte ashtu gjersa vajtën dhe e prekën; atëhere ra përdhe.

— Nuk ka ikur! — pëshpërita unë më në fund. E përsëri, duke ju bindur atij ndikimit të çuditshëm që kishte mbi mua ky shkruer i pashembullt, ndikim që unë s'mund t'i shpëtoja, sado e rëndë të ishte kjo për mua, zbrita me ngadalë shkallët dhe vajta gjer në cep të rrugës e anasjelltas, duke vlarë mendjen për një rrugëdalje në këto rrethana të padëgjua. Ta kapja Bartlbinë prej krahu dhe ta nxirrja jashtë, nuk e bëja dot; ta përzija duke e mbuluar me të shara, ishte e papranueshme për mua; të thërrisja policinë, nuk dëshiroja. Por, ama, të lejoja që ky i dalë nga varri të kremtonte fitoren mbi mua, edhe kjo nuk mund të pranohej.

Cili do të ishte shtegu? Ç'supozim i ri do të më nxirrte nga balta? Po ashtu siç supozova më parë se Bartlbia do të ikte, tani, përkundrazi, mund të supozoja se ai tashmë kishte ikur. Duke vepruar sipas këtij supozimi, unë mund të hyja në zyrë me pamjen e njeriut që nxiton shumë dhe, duke u shtënë sikur nuk e shihja Bartlbinë, të shkoja drejt tij sikur ai të mos qe njeri, por një zbrazëtirë. Ky veprim do të vepronte mbi të me siguri. Zor se Bartlbia do të mund t'i qëndonte kësaj metode kaq efektive të supozimit. Mirëpo, pas disa meditimeve, ky plan m'u duk i dyshimtë. Erdha në përfundim se do të ishte më mirë të flisja edhe një herë me të.

— Bartlbi — thashë unë me të hyrë në zyrë, me një pamje të qetë e të rreptë, — jam shumë i pakënaqur nga ju. Jam i fyer, Bartlbi. Nuk e prisja këtë nga ju. Kam kujtuar se ju keni një natyrë fisnike dhe, sado vështirë ta keni ju, mjafton një qërtim i butë, me një fjalë, një aluzion. Por tani po shoh se qenkam gabuar. Oh, — shtova unë, duke u dridhur padashur — nuk i paskeni prekur as paratë, — dhe tregova tryezën ku qëndronin paratë e lena që në darkë.

Ai nuk u përgjegj.

— A do të ikni prej meje, apo jo? — pyeta unë duke marrë zjarr papritur dhe duke ju afruar.

— Preferoj të mos iki prej jush, — u gjegj ai, duke theksuar me butësi fjalën “mos”.

— Ç'të drejtë keni të qëndroni këtu? Mos e paguani ju qiranë? Ju i paguani taksat e mia? Apo e tërë kjo është prona juaj?

Ai nuk u përgjegj.

— Jeni gati të shtroheni që tani në punë? A i keni sytë në rregull? Mund të më kopjoni një dokument të vogël? Apo të kontrolloni me mua disa rreshta, ose të

shkoni në postë? Shkurt fjalët, a jeni gati ta justifikoni me diçka këtë mosdashjen tuaj këmbëngulëse për të ikur këtej?

Ai u largua në heshtje pas perdes.

Zemërimi dhe fyerja që më bëhej qenë kaq të mëdha, sa që unë mendova se do të qe më e arësyeshme të mos shkoja më tutje. Unë e Bartlbia qemë vetëm. M'u kujtua tragjedia e fatiut Adams dhe e më fatiut Kolt, që u luajt në zyrën o zbrazur të këtij të fundit, m'u kujtua se qysh i mjeri Kolt, i lënduar sa s'kishte ku të vinte më nga Adamsi, nuk mundi ta përmbante më inatin e tij të tërbuar dhe, pa ditur se ç'bënte, kreu aktin fatal për të cilin u pendua më vonë aq fort.

Shpesh e kam sjellë ndër mend këtë rast dhe kam menduar se, të kishte ndodhur kjo zënkë diku në rrugë, apo në ndonjë shtëpi, nuk do të përfundonte në mënyrë aq të dhimbshme. Rrethana që ata qëlluan të dy vetëm në zyrën o shkretë, në katin e sipërm të një ndërtese që nuk të ngrohte zemrën si një banesë — sepse zyra, me siguri, ishte pa qilima, e zhveshur dhe tërë pluhur — pikërisht kjo për mendimin tim, ndihmoi shpërthimin e tërbimit të verbër të Koltit fatzi.

Sidoqoftë, unë e bëra zap tërbimit tim ndaj shkruarit duke u përpjekur ta shpjegoj sjelljen e tij në dritën më të favorshme. I gjori djalë, mendova unë, nuk di as vetë çfarë bën; pa le që ka hequr shumë në jetë dhe nuk duhet sjellë me të ashpër.

Vendosa të merrem me punë që të fitoj sadopak gjallëri. Shpresoja ende se gjatë mëngjezit, në një kohë qe do ta gjente të përshtatshme, Bartlbia do të dilte vetë nga strofulla e tij dhe do të merrte rrugën drejt derës. Por jo. Erdhi dymbëdhjetë e gjysma. Misroku, si zakonisht, nxirrte tym, përmbysi shishen e bojës dhe në përgjithësi s'e zinte vendi; Pinca qëndronte i qetë dhe shumë i sjellshëm. Kulaçi me Imbir përtypte një kokërr mollë të kuqe; kurse Bartlbi qëndronte gjithnjë te dritarja, me sy të ngulur në mur, si i kredhur në një harresë të zymtë. E pse mos ta pohoj? Vështirë ta besosh, por unë ika atë mbrëmje nga zyra pa i thënë asnjë fjalë.

Ditët e mëpastajme, kur gjeja ndopak kohë të lirë, lexoja «Mbi vullnetin» të Eduardsit dhe «Mbi domosdoshmërinë» të Pristlit.

Këto libra vepronin si një balsam mbi mua. Pak e nga pak nisi të më përshkonte një bindje se të gjitha këto halle dhe telashe që më kishin rënë mbi kokë nga Bartlbia, më ishin taksuar nga e thëna, më ishin dërguar nga perëndia i plotfuqishëm me ca qëllime të fshehta, që nuk mund t'i gjente mendja e vdekëtarit të thjeshtë. «Qëndro, o Bartlbi, — mendova unë, — qëndro atje pas perdes sate; nuk do të të mërzis më; ti je i heshtur dhe i padëmshëm si këto kolltuqe të vjetra; po ç'po them, unë asnjëherë nuk provoj një qetësi më të thellë sesa kur je ti këtu. Së paku tani pashë, ndjeva, njoha se përse rroj në këtë botë. Jam i kënaqur. Le t'u takojë të tjerëve një mision më i lartë, ndërsa misioni im në këtë jetë, Bartlbi, është të të siguroj një qoshe në zyrën time për sa kohë që do të dëshirosh ti».

Ndoshta unë do të kisha mbetur në këtë gjendje shpirtërore të lartë dhe të hareshme, nëse nuk do të më ishin vardisur të njohurit e mi, që vinin për punë në zyrë, me këshillate tyre shnjerezore. Mirëpo ndodh jo rrallë që synimet e mira të njerëzve zemërdhemshur thërmohen në fund të fundit para kundërshtimit të paprerë të mendjeve egoiste. Ndonëse, siç mund ta merrni me mend, nuk duhet habitur fort që vizitorët e mi mbeteshin gojëhapur nga sjellja e pashpjegueshme e Bartlbisë dhe që ashtu pa menduar lëshonin aty për aty ndonjë vërejtje therëse në adresë të tij. Ja, ta zëmë se vjen në zyrën time një avokat, me të cilin kam lidhje pune, dhe, duke mos gjetur atje tjetër njeri, veç Bartlbisë, i kërkon atij të mësojë me saktësi se ku mund të më gjejë; ndërkohë, Bartlbia qëndron në mes të dhomës pa lëvizur, sikur nuk dëgjon fare se ç'grin ai tjetri. Avokati, pasi kënaqet për një farë kohe me këtë pamje, ikën ashtu siç erdhi.

Apo të themi në zyrën time shqyrtohet një apelim. Dhoma është plotë juristë dhe dëshmitarë, puna ecën shpejt dhe ndonjë avokat tepër i zënë, me të vënë re Bartlbinë që rri duarkryq, i lutet të vejë në zyrën e tij për ca dokumenta që i duhen. Bartlbia refuzon me qetësinë më të madhe dhe vazhdon të mos prekë punë me dorë. Avokati zgurdullon sytë dhe kthehet nga unë. Po ç'mund t'i them unë?

Më në fund erdhi fjala gjer në veshin tim se në rrethin e kolegëve të mi bëhen hapur diskutime të gjalla për atë krijesën e çuditshme që mbajtkam unë në zyrë. Kjo më shqetësoi shumë. Dhe, kur më shkoi ndër mend se ka mundësi që Bartlbia të rrojë sa të bëhet plak i lashtë dhe do ta kem gjithmonë peshqesh në zyrë, duke vazhduar të mos më bindet e të ngatërrojë klientët e mi, të hedhë hije mbi emrin tim të mirë, të shpërndajë rreth e rrotull vetes mërzi; të ushqehet sa për të mbajtur shpirtin me kursimet e tija (ngaqë ai harxhon vetëm pesë cent në ditë) dhe, ç'është më e bukur, të më përcjellë edhe mua nga kjo botë dhe të mtojë edhe zyrën time, duke nxjerrë si arsye jetesën e tij të pandërprerë atje, — kur këto mendime të zeza zunë të më pushtonin gjithnjë e më tepër, ndërkohë që të njohurit gjithnjë e më tepër e zgjidhnin gjuhën në lidhje me fantazmën që mbaja unë, atëhere një shndërrim i madh ndodhi tek unë. Vendosa të bëhem burrë dhe të shpëtoj një herë e mirë nga ky ankth i padurueshëm.

Megjithatë, përpara se të sajoja ndonjë plan paraprak e të ngatërruar të fushatës, unë i thashë edhe një herë Bartlbisë se ne duhej të ndaheshim nga njëri-tjetri. E këshillova me seriozitetin më të madh ta studjonte këtë perspektivë me kujdes dhe pa u ngutur. Por, pasi u deshën plot tri ditë për këtë mendim, ai më njoftoi se vendimi i tij i parë mbetej i pandryshuar, me fjalë të tjera, ai edhe tani preferonte të mbetej këtu.

Ç'duhej bërë? Pyesja unë veten tek mbërtheja redingotën me të gjitha kopsat. Si duhet vepruar? Si më sugjeron ndërgjegjja të veproj me këtë njeri, apo, më drejt, me këtë hije?

Duhet hequr qafe dhe unë do ta bëj këtë. Por si? Ti nuk do ta flakësh matanë praktik këtë krijesë të pambrojtur! Këtë njeri të mjerë, të nemitur dhe të

padëmshëm. Do të poshtërohesh. nga një vrazhdësi e tillë? Jo, nuk do ta flak, nuk mundem. Më mirë e lejoj të rrojë e të vdesë këtu, pastaj t'i muroj mbeturinat e tij në mur. Po si duhet të bëj atëhere? Qortimet e tua nuk pinë ujë tek ai. Ryshfetin ta ka lënë mbi tryezë, nën letërthithësen. Kështu pra, është e qartë si drita se ai preferon të mos të të braktisë.

Në këtë gjendje duhen marrë masa të rrepta, të jashtëzakonshme! Si? Mos do të urdhërosh policin që ta zërë për zverku dhe ashtu të pafajshëm ta çojë në burg? Dhe me çfarë preteksti do ta kërkoje këtë?

Huliganizëm? Po a është rrugaç ai?

Ai që nuk luan nga vendi, rrugaç?

Pikërisht sepse ai nuk do të bëhet rrugaç ti kërkon ta paditësh për rrugaç. Ç'marrëzi! Epo mirë, atëhere do ta padis për mungesë mjetesh të dukshme për jetesë. Edhe kjo nuk qëndron: ai njeri padyshim po jeton dhe kjo është prova e vetme dhe e padiskutueshme se ai ka mjete për këtë. Jo, mjaft. Meqë ai nuk do të largohet nga unë, do të largohem unë nga ai. Do të zë një zyrë tjetër, do të shkoj atje, ndërsa atë do ta paralajmëroj se, në qoftë se do ta gjejë në adresën time të re, atëhere do të veproj me të si me një prishës të rendit, të kapur në pronën e tjetrit.

Erdhi mëngjezi dhe, sipas ndërmendjes që pata, i drejtohem atij me këto fjalë:

— Kjo zyrë, kaq larg administratës së qytetit, është e papërshtatshme për mua, aq më tepër se edhe ajri këtu nuk është i shëndetshëm. Shkurt fjala, javën tjetër unë shpërngulem që këtej dhe nuk kam më nevojë për shërbimet tuaja. Jua them këtë përpara, me qëllim që të gjeni një vend tjetër.

Ai nuk u përgjegj dhe midis nesh nuk u tha më asnjë fjalë.

Ditën e caktuar unë pajtova njerëz dhe qerre, të cilët mbaruan punë shpejt e shpejt me teshat, meqë kisha fare pak mobilje në zyrë.

Tërë kohën që vazhdonte ngritja e rraqeve, shkruesi qëndronte pas perdes: kisha urdhëruar që kthina e tij të boshatisej e fundit.

Por ja erdhi edhe radha e saj dhe, pasi u hoqën edhe ato sende që gjendeshin atje, të mbledhura në një deng të madh, në dhomën e zhveshur nuk kishte mbetur asgjësendi me përjashtim të Bartlbisë së palëvizshëm. Unë rrija në prak të derës me sy tek ai dhe më bëhej sikur një zë i brendshëm më qërtonte.

U ktheva në dhomë. Me duar ndër xhepa dhe me një frikë të panjohur në zemër.

— Lamtumirë, Bartlbi, unë po iki. Lamtumirë dhe zoti qoftë me ju. Na, merri këto, — dhe i rrasa në dorë para. Por ato ranë përdhe — qe me të vërtetë e çuditshme. Unë u ndava me të me një dhembje shpirtërore në gji, unë që kisha ëndërruar kaq shumë ta hiqja qafe.

Me t'u sistemuar në vendin e ri, ditët e para e mbaja derën të mbyllur nga brenda dhe dridhesha nga çdo zhurmë hapash në shkallë. Kur kthehesha, nga

ndonjë ndarje e gjatë, stepesha një copë here para derës dhe përgjoja më parë se të fusja çelësin në bravë.

Por qe një frikë e kotë, se Bartlbia nuk u duk më.

Po filloja të besoja se gjithshka po shkonte si s'ka më inlrë. Kur ja një ditë më vjen një i panjohur me një çehre të prishur dhe më pyet në jam unë personi që deri pak kohë përpara mbante me qira një zyrë në Uoll-strit, shtëpinë Nr. X.

Menjëherë e nuhata të keqen dhe u përgjegja me një po.

— Në qoftë kështu, sër, — vazhdoi i panjohuri, që na doli jurist, — ju duhet të përgjigjeni për njeriun që keni lënë atje. Ai nuk do të kopjojë dokumentat, nuk do në përgjithësi të bëjë asgjë, thotë se preferon të refuzojë; gjithashtu nuk dëgjon as të ikë.

— Më vjen shumë keq, sër, — thashë unë me një qetësi të shtirë, sepse në të vërtetë më sëmboi në zemër, — por ju siguroj se njeriu që përmendët ju, nuk është askush për mua. Nuk e kam as të gjakut tim, as nxënës, kështu që ju nuk keni asnjë arësye të më bëni përgjegjës për të.

— O zot i madh, po kush qenka ai atëhere?

— E pa mundur të kënaq kureshtjen tuaj. Nuk di asgjë për të, më përpara ka shërbyer tek unë për një kohë si shkruer, por tani prej kohësh nuk më shërben më.

— Atëhere e di unë si ta heq qafe. Gjithë të mirat, sër.

Kaluan disa ditë në qetësi. Zëri i mëshirës, jo veç një herë, më pat shpuar që të shkoj ta shoh Bartlbinë e gjorë, por një neveri e pashpjegueshme më përmbante.

Pasi kaloi edhe një javë pa marrë asnjë lajm mbi Bartlbinë, mendova se tani e tutje nuk do të dëgjoj më për të.

Por të nesërmen, kur i afrohem derës së zyrës sime, shikoj atje një turmë njerëzish shumë të shqetësuar, që siç duket po më prisnin mua.

— Ja ai, ja po vjen, — thirri një që ndodhej më afër meje dhe unë njoha në të juristin që pat ardhur tek unë më parë.

— Merreni atë, sër, dhe madje sa më shpejt, — foli një burrë i mbajtur me zë të lartë, ndërsa afrohej drejt meje. Ishte pronari i shtëpisë Nr. X në Uoll-strit. — Këta xhentëlmenë, qiramarrësit e mi, nuk mund ta durojnë më gjatë këtë gjendje. Pasi mister B — dhe ai tregoi juristin — e nxori jashtë zyrës, tani ai bredh në tërë shtëpinë: ditën rri nëpër shkallë, ndërsa natën fle në treme. Na ka shkaktuar telashe të mëdha të gjithëve. Klientët po më ikin. Janë hapur fjalë dhe kam frikë se mos i lajnë hesapet me të me vetëgjyqësi. Ju jeni i detyruar të ndërmerreni diçka madje sa të mundni më shpejt.

I trembur jo pa arësye, u zbytha nën këtë rrëke fjalësh dhe, po të varej nga unë, do të mbyllesha menjëherë në zyrën time të re. Më kot ngulja këmbë se Bartlbia ishte po kaq i huaj për mua, sa edhe për cilindo nga zotërinjtë e pranishëm.

Jo, për fat të keq, unë kisha një farë lidhjeje me të dhe nuk mund t'i shpëtoja përgjegjësisë. Duke pasur frikë se mos emri im dilte në gazetë (siç më kanosi një

nga vizitorët e zemëruar), mendova pakëz dhe, më në fund, thashë se, në qoftë se juristi më lejon të bisedoj kokë më kokë me shkruetin në zyrën e tij (të juristit), unë që sot do të vë të gjitha forcat e mia që t'i shpëtoj nga objekti i ankesave të tyre.

Duke ngjitur shkallët e njohura, pashë me të vërtetë Bartlbinë tek rrinte në heshtje, i mbështetur mbi parmakë.

— Ç'bëni këtu, Bartlbi? — pyeta unë.

— Po rri mbi parmakë, — u gjegj ai zëpak.

I bëra shenjë të vinte me mua në zyrë dhe juristi na la vetëm.

— Bartlbi, — thashë unë, — a e dini ju se, duke qëndruar në këtë shtëpi pas ikjes sime, më keni shkaktuar një barrë telashe.

Asnjë përgjegje.

— Tani një nga të dyja: o ju do të bëni diçka, o me ju do të bëjnë diçka. Më thoni me çfarë do të kishit qejf të merreshit. Do të dëshironit të futeshit përsëri shkruetin diku?

— Jo, do të preferoja të mos ndryshoj asgjë.

— Doni të punoni shitës në një dyqan manifakture?

— Atje ka pak ajër të freskët. Jo, shitës nuk do të doja, sidoqë mua aq më bën.

— Si? — thirra unë. — Po ju s'ka burrë t'ju nxjerrë në ajër të pastër.

— Do të preferoja të mos punoja shitës, — tha ai sikur kërkonte të më thoshte se ky muhabet kishte marrë fund.

— Po vendi i bufetierit në restorant nuk ju tërheq? Së paku nuk është punë e lodhshme për sytë.

— Hiç nuk më tërheq. Megjithëse, siç thashë, mua aq më bën.

Ky pranim i tij për të folur më dha kurajo. U hodha përsëri në sulm.

— Mbase do t'ju pëlqente të bridhnit, të arkëtonit paratë e tregëtarëve nga klientët e tyre në qytete të tjera. Kjo do t'ju bënte mirë edhe për shëndetin.

— Jo, do të preferoja diçka tjetër.

— Po ç'thua, sikur të udhëtoje nëpër Evropë me ndonjë djalosh që ka nevojë për bashkudhëtar, a nuk do t'ju kënaqte kjo?

— Kurrsesi. Më bëhet se këtu ka diçka të papërcaktuar. Më pëlqen të rri në një vend. Sidoqoftë, mua aq më bën.

— Rrini atëhere në vend! — bërtita unë duke e humbur durimin dhe për herë të parë gjatë kohës së marrëdhënjeve tona të vështira, i lëshova fre tërbimit. — Po të mos largoheni që këtë çast nga kjo shtëpi, unë do të detyrohem... unë do të detyrohem... të iki vetë prej këtej, — përfundova unë kaq trashë, meqë as vetë nuk e dija se çfarë kanosje ishte në gjendje ta trembte atë dhe ta zhvendoste nga pika e vdekur. Kisha humbur tanimë çfarëdo besimi në suksesin e orvatjeve të mëtejshme dhe po bëhesha gati të dal përjashta, kur befas më kujtohet një mundësi, që më kishte ardhur ndër mend edhe përpara.

— Bartlbi, — thashë unë, duke vënë në zë gjithë ëmbëlsinë që mundja në këtë minutë kaq të nderë, — ejani tek unë, jo në zyrë, po në shtëpi, dhe rroni tek unë, gjersa ne, pa u ngutur, të mendojmë diçka të përshtatshme. Hajde pra, shkojmë menjëherë, pa e lenë për më vonë.

— Jo. Hëpërhë do të preferoja të mbetet gjithçka siç është.

Nuk fola më, por, duke i habitur të gjithë me befasinë e ikjes sime, u lëshova poshtë shkallëve, nëpër trete të shtëpisë, vrap gjatë Uoll-Stritit deri në Broduej dhe, pasi kërceva në të parin omnibus që hasa, ika kësioj nga ndjekja.

Sapo e mora veten pak nga kjo marramendje, e kuptova se kisha bërë githshka varej prej meje, si për pronarin dhe qiramarrësit e tij, ashtu dhe për Bartlbinë, të cilin, qoftë nga një ndjenjë detyrimi, qoftë për dhimbsuri, isha përpjekur gjer më sot ta mbroja nga persekutimet e vrazhda. Tani vendosa t'i flak tutje të gjitha këto kujdesje dhe shqetësime, gjë që, megjithatë, nuk doli kaq e lehtë, sado që nuk më vriste ndërgjegjja për asgjë. Kaq frikë kisha se mos pronari i hakërryer dhe qiramarrësit e dëshpëruar më sulmonin prapë, saqë ja dorëzova punët Pincës, ja hipa karrocës dhe për disa ditë me radhë u enda nëpër pjesën e sipërme të qytetit dhe të rretheve të tij, kalova nëpër Xhersi dhe Hoboken dhe vetëm vjedhurazi kaloja, nëpër Manhtenvil dhe Astoria. Mund të thuash se këto ditë i kalova majë karrocës.

Kur u ktheva në zyrë, gjeta aty një letër nga pronari i shtëpisë. E hapa me duar të dredhura. Pronari më njoftonte se ai kishte thirrur policinë dhe Bartlbinë e kishin përcjellë në Mauzoleum për huliganizëm. E, meqenëse unë di për të më shumë se kushdo, duhet të paraqitem atje dhe të njoftoj faktet që di. Ky lajm më la një mbresë të përzier. Në fillim u revoltova, pastaj arrita në përfundimin se s'ka asnjë shkak për t'u revoltuar. Pronari, për karakterin e tij energjik dhe të vendosur, kishte vepruar në atë mënyrë që unë, ka të ngjarë, të mos guxoja të veproja kurrë e, megjithatë, në këto rrethana të pazakonta nuk mbetej asgjë tjetër për të bërë.

Siç mësova më vonë, shkruesi i gjorë, kur kishte marrë vesh se po e shpinin në Mauzoleum, nuk kishte kundërshtuar fare, por ishte bindur në heshtje dhe indiferent, ashtu siç e kishte zakon.

Me ta u bashkuan disa kalimtarë nga keqardhja ose nga kureshtja, dhe vazhdari i heshtur, i kryesuar nga polici, që mbante Bartlbinë për dore, u nis rrugëve të zhurmueshme dhe tërë pluhur, përmes turmës gumëzhuese të mesditës.

Me të marrë letrën, unë që atë ditë shkova në Mausoleum, apo, që të shprehemi më saktë, në burgun e qytetit. Kërkova nëpunësin përkatës, i parashtrova qëllimin e vizitës sime dhe ai pohoi se vërtet njeriu për të cilin bëhet fjalë ndodhej aty. Atëhere e sigurova që Bartlbia ishte njeri i ndershëm, vërtet pakëz i çuditshëm dhe i papërgjegjshëm, por i denjë për keqardhjen më të madhe. I tregova gjithshka dija për të dhe përfundova duke i thënë se, për mendimin tim, duhet sjellë me më pak ashpërsi dhe duhet përpjekur se si të lehtësohet fati i tij i

rëndë, por si e qysh, këtë edhe vetë nuk e di. Në rastin më të keq duhet futur në ndonjë azil. Pastaj kërkova një takim me të.

Përderisa atij nuk i ishte bërë ndonjë akuzë e rëndë dhe sjellja e tij ishte e urtë, atë nuk e kishin mbyllur në qeli, madje e kishin lejuar të dilte lirisht në oborret e brendshme të mbuluara me bar të burgut. Këtu e gjeta vetëm, në qoshen më të veçuar të oborrit, me fytyrë drejt murit të lartë dhe m'u duk se nga të gjitha anët, nga frengjitë e vogla të burgut, mbi të qenë ngulur vështrimet e vrasësve dhe të vjedhësve.

— Bartlbi!

— Unë s'ju njoh, — tha ai, pa kthyer kokën, — nuk dua të flas me ju.

— Nuk është faji im që ju jeni këtu, Bartlbi, — thashë unë i lënduar nga dyshimi që përshkonte fjalët e lij. — Ndërsa për ju nuk më duket fort keq këtu. Edhe emri juaj i mirë do të ruhet. Nuk qenka edhe fort vend i mërzitshëm siç pritej. Vështroni, këtu keni edhe qiell edhe bar.

— Unë e di se ku ndodhem, — u përgjegj ai dhe nuk tha më asnjë fjalë, kështu që edhe unë e lashë në qetësi.

Kur u ktheva në korridor, më afrohet një burrë fytyrëkuq, i mbajtur, me përparëse dhe, duke më prekur me gisht në sup, më pyet:

— Miku juaj?

— Po.

— Si e ka hallin, mos do të vdesë urie? Atëhere le të rrojë me ushqimin e burgut dhe e ka në vijë.

— Kush jeni ju? — pyeta unë i habitur që dëgjoja të fliste kaq hapur në një vend të tillë.

— Unë jam gjellëbërësi. Zotërinjtë që kanë miqtë e tyre këtu, më paguajnë që t'i ushqej këta zogj pakëz më mirë.

— Është e vërtetë kjo? — pyes unë duke u kthyer nga rojtari.

Ai tha se është e vërtetë.

— Në qoftë kështu, — thashë unë ndërsa i derdhja në dorë gjellëbërësit disa para argjendi, — ju lutem ta keni fort në kujdes mikun tim. Jepini gjellët më të mira që mundni. Dhe jini me të sa të mundni më i dashur.

— Atëhere po më njihni me të, mirë? — tha gjellëbërësi me një shprehje të tillë, sikur nuk po i durohej të tregonte edukatën e tij të mirë.

E pëlqeva këtë mendje, duke menduar se kjo do t'i sillte dobi shkruesit dhe, pasi e pyeta gjellëbërësin për mbiemrin, ju afruam së bashku Bartlbisë.

— Njihuni, Bartlbi, ky është mister Kotlets; ndoshta ka për të qenë shumë i dobishëm për ju.

— Në shërbimin tuaj, sër, në shërbimin tuaj, — nisi ai ndërsa lëvizte duart që poshtë përparëses dhe bëri një reverancë të thellë, — shpresoj se ju pëlqen këtu, sër: ndërtesë e bollshme, dhoma të freskëta; shpresoj, sër, se ju kemi mik dhe do

përpiqemi t'ju kënaqim. Më lejoni që në emrin tim dhe të misis Kotlets t'ju ftoj të hamë drekë bashkë.

— Preferoj të mos ha drekë sot, — tha Bartlbi, duke u kthyer mënjane. — Më dëmton, nuk jam mësuar të ha.

Pas këtyre fjalëve shkoi në atë qoshen e veçuar të oborrit dhe qëndroi me fytyrë nga muri.

— Ç'pati ky? — shqiptoi i mahnitur gjellëbërësi. — Pakëz e çuditshme kjo sjellja e tij, apo jo?

— Ndoshta është një çikë i lojtur, — thashë unë me trishtim.

— I lojtur thatë? Ja ç'na qenka! Ndërsa unë e pandeha për fallsifikator monedhash nga një familje e mirë, sepse gjithmonë ata janë kështu të zbetë dhe me tipare të fisme. Më dhimbsen shumë ata, sër, më dhimbsen shumë. E keni njohur Monro Eduardsin? — shtoi ai me afëri dhe lieshti. Pastaj, më vuri dorën në sup me përdëllim dhe psherëtiu: — Vdiq nga tuberkulozi në Sing-Sing (*burg në Nju-Jork*). S'e paski njohur, pra, Monronë?

— Jo, në mes të miqve të mi, nuk ka pasur asnjë fallsifikues monedhash. Më duhet të largohem. Kujdesuni për mikun tim. Nuk do të pendoheni. Do të shihemi prapë.

Pas disa ditësh unë mora përsëri një lejekalimi për në Mauzoleum dhe nisa të endem korridoreve për të gjetur Bartlbinë, por s'e pashë kurkund.

— Aty pari e pashë kur doli nga qelia e tij, — më tha një rojtar që vinte përballë meje. — Mbase sorollatet në oborr.

Shkova asaj ane.

— Gojëmbyllurin kërkoni? — më pyeti një tjetër rojtar. — Ja ku është shtrirë atje, me sa duket po fle. A ka a s'ka njëzet minuta që ka rënë, e pashë vetë.

Në oborr zotëronte qetësia. Këtu nuk lejoheshin të burgosurit e tjerë. Asnjë tingull nuk depërtonte aty, aq të trasha ishin muret. Stili egjiptian i ngrehinave më shtypte me zymtësinë e tij. Por nën këmbë rritej ai bari i butë i burgjeve. Të dukej sikur këtu ishte zemra e piramidave të përjetshme, në plasat e të cilave rriteshin si me magji kërcyej bari nga farërat e rëna nga zogjtë.

Befas më zunë sytë Bartlbinë, të verdhë të dobësuar, që rrinte i kruspulosur rrëzë murit, me gjunjët e shtrënguar midis krahëve dhe me kokën që pothuaj i prekte në gurët e ftohtë. Krejt i palëvizshëm. Shtanga në vend, pastaj ju afrova, u përkula mbi të dhe pashë sytë e tij të turbullt të hapur dhe në fillim m'u duk se po flinte. Diçka më shtyri ta prek me dorë. Kur mora dorën e tij, një drithërimë më përshkoi supin, tatëpjetë kurrizit gjer në këmbë.

— Drekën e ka gati. Apo edhe sot nuk do të hajë? Pa ngrënë jetoka ky njeri?

— Jeton pa ngrënë, — thashë unë dhe ja mbylla sytë e shuar.

— Aha, po fle?

— Po fle me engjëjt, — shqiptova unë mendueshëm.

Më duket se nuk është më e nevojshme të vazhdojë ky tregim. Tregimin e vogël mbi varrimin e Bartlbisë së mjerë kushdo mund ta plotësojë lehtë me përfytyrimin e tij. Por, para se të ndahem me lexuesin, kam dëshirë të shtoj se, në e ka interesuar kjo histori dhe dëshiron të mësojë kush që ky Bartlbi dhe cila që jeta e tij përpara njohjes me autorin, unë mund të them vetëm se e kuptoj plotësisht kureshtjen e tij, por ta shuaj atë nuk mundem. Madje më vjen pak rëndë në duhet të tregoj për një lajm të parëndësishëm që arriti gjer tek unë disa muaj pas vdekjes së shkruesit. Nuk mund ta përcaktoj zanafillën e tij, kështu që nuk vë dorën në zjarr për vërtetësinë e tij. Por, meqenëse ky lajm ka një farë interesi të veçantë për mua — sado që mendimet e provokuara nga ai ishin të trishme — e ka të ngjarë që ai t’u interesojë edhe të tjerëve, unë do ta përmend me dy tri fjalë. Ja ç’që ky lajm: thonë sikur Bartlbia na paskej qenë klerik i ulët në seksionin e letrave të kthiera në Washington dhe ishte pushuar nga ai vend për shkak të ndërrimit të drejtuesve. Nuk mund të shpreh ndjenjat që më kapullojnë kur mendoj për këtë. Letra të kthiera! Vallë nuk është njëlloj si vetë të vdekurit? Parafytyroni një njeri që, nga natyra e tij dhe nga rrethanat e këqija jetësore, është i prirur drejt një apatie të pashpresë; a ka punë më të aftë për ta përforcuar këtë prirje, sesa seleksionimi i pafund i këtyre letrave të kthiera përpara se t’i hidhen zjarrit? Sepse ato i djegin çdo vit me turra të tëra. Hera-here nga fleta e palosur e letrës, klerku i zbetë nxjerr një unazë, teksa gishti për të cilën ajo që taksur, ndoshta ka kohë që është kalbur në varr; apo një bankënotë të dërguar në një çast shpirtmadhësie, teksa ai, i cili duhej ta merrte, tashmë nuk vuan më nga uria. Ka në këto letra ndjesë për ata që vdiqën, pasi humbën besimin në gjithshka, shpresë për ata që vdiqën në dëshpërim, lajme të mira për ata që mbaruan të mbytur nga zgjedha e fatkeqësive. Lajmtarë të jetës, këto letra vdesin në zjarr.

O Bartlbi! O njerëz!

FUND